

Eesti Vabariigi Kaitseministeerium
Sakala 1
15094 Tallinn
e-post: info@kmin.ee

EESTI RIIGIKAITSE JUHTIMINE

EESTI RIIGIKAITSE JUHTIMINE

Lauri Almann

SISUKORD

Saateks	3
Sissejuhatus	5
Riigikaitse põhimõtted	14
Vabariigi President	19
Vabariigi Valitsus	25
Kaitseministeerium	31
Kaitsejõud	38
Riigikaitse ettevalmistamine	45
Riigikaitse põhikavad	48
Rahuaaja riigikaitse seadus	51
Tsiviilkontrolli teemasid käsitlev kirjandus	68

JONISED

Riigikaitse juhtimine	12
Ülevaade riigikaitsealastest õigusaktidest	13
Kriisi astmed	18
Riigikaitse nõukogu koosseis	24
Vabariigi Valitsuse julgeolekukomisjon	30
Kaitseministeeriumi valitsemisala	35
Kaitseministeeriumi struktuur	36
Kaitseväge struktuur	42

Toimetaja Tiina Soon

EESTI VABARIIGI KAITSEMINISTEERIUM

SAATEKS

14. juunil 2002 võttis Riigikogu ühehäälselt vastu uue rahuaja riigikaitse seaduse. Seaduse vastuvõtmist saatnud märkimisväärne üksmeel lubab eeldada, et Eesti Vabariigi riigikaitse aluspõhimõtted on pärast pikaajalist ja otsinguterohket arengut lõpuks selgelt välja joonistumas.

Rahuaja riigikaitse seaduse vastuvõtmisele Riigikogu poolt eelnes pikaajaline ja põhjalik töö. Seaduse väljatöötamist alustati juba 1999. aastal – selle vastuvõtmiseks kulus kolm aastat.

Rahuaja riigikaitse seadus on põhiseaduse kõrval üks tähtsam tsiviilkontrolli aluseid sätestav õigusakt, sest see näeb ette riigikaitse korralduse põhialused. Käesoleva ülevaate eesmärk ongi tutvustada süstemaatiliselt tähtsamaid uuendusi, mida rahuaja riigikaitse seaduse vastuvõtmine on riigikaitse juhtimises kaasa toonud ning vastata kolmele põhiküsimusele, mis õigupoolest olid ka uue rahuaja riigikaitse seaduse väljatöötamise ajendiks:

- kuidas on Eesti riigikaitse korraldatud?
- kuidas toimub Eesti riigikaitse juhtimine?
- missugused on riigikaitse demokraatliku kontrolli mehhanismid?

Tulenevalt sellest, et uue rahuaja riigikaitse seaduse vastuvõtmise peaesmärgiks oli luua selgus tsiviilkontrolli teostamise põhimõtete osas ning määratleda seejuures erinevate institutsioonide, asutuste ja ametiisikute pädevus, on ülevaate pealkiri “Eesti riigikaitse juhtimine”.

Ülevaates on rahuaja riigikaitse seaduse struktuuri järgides esitatud kokkuvõtte riigikaitse korraldusest ning püütud selgitada uue seaduse sätete tausta ja tähendust. Ülevaate juurde on lisatud ka terve rida skeeme, mis peaksid aitama seadusetähest aru saada.

Veel üks tähelepanek – rahuaja riigikaitse seaduse vastuvõtmine on Eesti riigikaitse arengu seisukohast äärmiselt oluline samm. Sellega ei ole aga Eesti riigikaitse õigusliku korralduse väljatöötamine sügugi lõppenud. Vastupidi, rahuaja riigikaitse seaduse vastuvõtmine loob alles eeldused ning sätestab aluspõhimõtted riigikaitse edasiseks õiguslikuks reguleerimiseks.

Lauri Almann

SISSEJUHATUS

Eesti riigikaitse ülesehituse aluspõhimõtted on sätestatud põhiseaduses.

“Vaba rahva suurima võimu väljenduseks on õigus luua ja vastu võtta riigi põhiseadus, mis on piiriks ja aluseks kõigile teistele seadustele, valitsusvõimudele ja kohtutele, rahvale oma sotsiaalse ja majandusliku olemise korraldamisel. Seetõttu ei saa põhiseadust ja tema konstruktsiooni kuskilt laenata. Nad peavad välja kasvama rahva minevikust, olevikust ja tulevikukavadest. Põhiseadus on riigi alustugi ja juhtnõör kõigile teistele seadustele.”

J. Raidla ettekandest põhiseaduse assambleel (Jüri Raidla oli Eesti Vabariigi justiitsminister.)

Põhiseadus ja põhiseaduse assamblee. Tallinn, 1997.

Eesti Vabariigi põhiseaduse kohaselt on Eesti demokraatlik ja sõltumatu vabariik. See tähendab, et ka Eesti riigikaitse korraldus lähtub demokraatlikule riigile omastest põhimõtetest.

Pärast Eesti Vabariigi iseseisvuse taastamist 1991. aastal on riigikaitse korraldus teinud läbi märkimisväärse arengu, mida on iseloomustanud keerulised ja tihti vastuolulised otsingud. Eesti riigikaitse aluspõhimõtete defineerimise keerulisust tunnistas ka tolleaegne justiitsminister Jüri Raidla, kes 1992. aastal põhiseaduse assambleel põhiseaduse eelnõu riigikaitse peatükki tutvustades sõnas, et “riigi-

kaitse peatükk ei saa konstitueerida meil faktiliselt olemasolevaid suhteid, kuna mõistlikul tasemel meil nad praegu lihtsalt puuduvad”.

Nüüd võime öelda, et Eesti riigikaitse õiguslik korraldus on igati kooskõlas demokraatlikule riigile omaste põhimõtetega, mis kõige üldisemalt kokkuvõttes tähendab, et riigikaitse juhtimist teostavad demokraatlikult valitud tsiviilisikud (tsiviilkontroll ehk tsiviiljuhtimine).

Siinjuures on sobiv lühidalt peatuda termini “tsiviilkontroll” ehk “tsiviiljuhtimine” tähendusel. Vaatamata üldlevinud seisukohale, et tsiviilkontroll on demokraatliku riigikaitse lahutamatu osa, on tsiviilkontrolli defineerimine seotud mitmete raskustega.

Esmalt sisuline – tihti kasutatakse paralleelselt mõisteid “tsiviilkontroll” ja “demokraatlik kontroll”. Käesolevas ülevaates on otsustatud termini “tsiviilkontroll” kasuks eelkõige seetõttu, et see on keelekasutuses üsnagi sügavalt juurdunud. Käesolevas ülevaates on mõiste “tsiviilkontroll” all peetud silmas demokraatlikule riigile omast riigikaitse juhtimise mudelit, kus riigikaitset juhivad demokraatlikult valitud tsiviilisikud.

Teine probleem ongi seotud tõlkeprobleemidega. Inglise keeles on eestikeelse termini “tsiviilkontroll” ekvivalendina kasutusel termin *Civilian control* või *Democratic control*, kusjuures tuleb arvestada, et sõnal control on inglise keeles tunduvalt laiem tähendus ning see seosub üldjuhul juhtimisega, mis ühe komponendina hõlmab ka kontrollifunktsiooni. Seepärast oleks tegelikult kõige õigem kasutada termini “tsiviilkontroll” asemel terminit “riigikaitse demokraatlik juhtimine”.

Rõhutagem, et mõiste “tsiviilkontroll” on seega riigikaitse juhtimisreeglite süsteemi kirjeldav üldmõiste.

Tsiviilkontrolli põhimõttele tuginevad ka Eesti riigikaitse õigusliku reguleerimise põhieesmärgid, mis on võimalik võtta kokku alljärgnevalt:

- riigikaitse teostamine peab olema tagatud põhiseaduslike tasakaalustusmehhanismide toimega
- riigikaitse teostamise raames peavad olema tagatud inimeste põhiõigused ja -vabadused
- riigikaitse peab olema ühitatud riigi demokraatliku valitsemisüsteemiga

Vaadeldes nimetatud põhieesmärke lähemalt, tuleb esiteks rõhutada, et mitte ühelgi riigiorganil ei ole tsiviilkontrolli teostamise monopoli. Vaatamata sellele, et riigikaitse korraldus on sätestatud põhiseaduse X peatükis, kehtivad riigikaitse õiguslikule korraldusele ka kõik teised põhiseaduse paragrahvid. Riigikaitse juhtimises osalevad kõik riigiorganid vastavalt oma pädevusele. See tähendab, et vastavalt oma pädevusele osalevad tsiviilkontrolli teostamisel nii Riigikogu, Vabariigi President, kohtud, Vabariigi Valitsus, õiguskantsler, riigikontrolör ja kaitseminister.

Samas ei tohi nad üksteise pädevusse sekkuda – nii ei saa riigikogu vastu võtta niisuguseid otsuseid, mis seadusega on pandud Vabariigi Valitsusele ega vastupidi. Seda põhimõtet on rõhutanud ka Riigikohus.

Teiseks, riigikaitse on põhiseaduse kohaselt riigi ülesanne. Riigi kaitsmist välisvaenlase eest peetakse üheks riigi algfunktsiooniks ehk funktsiooniks, mille tõttu riik tekkis. Riigi kaitsmine välisvaenlase eest kuulub täidesaatva riigivõimu ülesannete hulka, mille jaoks moodustatakse eriline täidesaatva riigivõimu organisatsioon – sõjavägi (kaitsevägi). Riigi kaitsmise eesmärgil annab riik kaitsevæele arvestatava jõupotentsiaali, mis hõlmab muuhulgas ka vahendeid hävitava (surmava) jõu kasutamiseks. Sellest tulenevalt on riigikaitse teostamiseks kehtestatud tavalisest rangemad reeglid, mis peavad ühelt poolt tagama kaitsevæe valmisoleku ja efektiivsuse talle riigi kaitsmiseks antud jõu kasutamisel, kuid teiselt poolt kindlustama ka riigi ja ühiskonna enda kaitsmise sellise jõu väärkasutuse eest.

Seetõttu peavad riigikaitset sätestavad reeglid olema võimalikult täpsed. Esimene rahuaja riigikaitse seadus võeti vastu 1995. aastal, kuid see seadus jättis lahtiseks nii mõnedki probleemid vaatamata sellele, et põhiseaduslikku takistust nende probleemide lahendamiseks ei olnud. Viimasest annab tunnistust ka Riigikohtu põhiseaduslikkuse järelevalve kohtukolleegiumi 21. detsembri 1994. aasta otsus nr III-4/A-11, milles on põhjalikult avatud riigikaitset käsitlevate põhiseaduse normide tähendus.

Uue rahuaja riigikaitse seaduse vastuvõtmise üks peaesmärke oligi lahendada riigikaitse ees seisvad probleemid, mis 1995. aastast olid riigikaitse tõhusal teostamisel takistuseks. Seaduse väljatöötamine algas juba 1999. aastal, kuid alles pärast kolmeaastast põhjalikku tööd võttis Riigikogu selle 2002. aastal vastu.

Rahuaja riigikaitse seaduse vastuvõtmise peaesmärk oli sätestada selgelt piiritletud raamistik riigikaitse korraldamise jaoks ning kinnitada, et Eesti riigikaitse korraldus lähtub tsiviilkontrolli mudelist.

Siinjuures väärivad eraldi väljatoomist järgmised seaduse väljatöötamise eesmärgid:

Määratleda riigikaitse teostamine täidesaatva riigivõimu ülesandena. Riigikaitse teostamine on täidesaatva riigivõimu teostamine. On selge, et riigikaitse teostamise üle peab võimude tasakaalustatud koostoime põhimõtte alusel olema kontroll ka teistel põhiseaduslikel institutsioonidel, kuid vastutust riigikaitse teostamise eest kannab täidesaatev riigivõim (Vabariigi Valitsus). Seadus käsitleb riigikaitset täidesaatva riigivõimu ülesandena. Võimude tasakaalustatuse ja koostoime põhimõtteid silmas pidades on siin peatähelepanu pööratud täidesaatva riigivõimu organite pädevuse, õigusliku seisundi ja omavaheliste suhete määratlemisele. Seadus lähtub riigikaitse korraldust reguleerides totaalkaitse põhimõttest. See tähendab, et riigikaitse eesmärkide elluviimiseks võib seaduse järgi rakendada kogu rahva ning riigi ja rahva jõuallikad, samuti pannakse riigikaitse

ülesandeid kohalikule omavalitsusele ja Eesti Pangale. Seadus sätestab aga, et selliste ülesannete täitmist koordineerib Vabariigi Valitsus, kellele kuulub täidesaatev riigivõim ning kes kannab riigikaitse ülesannete täitmise eest ka poliitilist vastutust.

Anda lähtealus riigikaitseõiguse reformi jätkamisele.

Rahuaja riigikaitse seaduse vastuvõtmine on osa riigikaitseõiguse reformist, mis on möödapääsmatu nii siseriiklike kui ka Eesti rahvusvahelisi püüdlusi silmas pidades. Eesti põhiseadus näeb ette kaitseväge korralduse seaduse vastuvõtmise. Kaitseväge korralduse seaduse eelnõu koostamine eeldab aga selgelt sätestatud põhimõtteid riigikaitse kõige kõrgemal põhiseaduslikul tasandil. Seega oli rahuaja riigikaitse seaduse vastuvõtmine kaitseväge korralduse seaduse eelnõu väljatöötamise üks eeltingimus. Rahuaja riigikaitse seadus määrab kindlaks ka Eesti rahvusvahelise kaitsekoostöö alused, sätestades, et riigikaitse eesmärkide saavutamiseks võib Eesti vabariik ühineda sõjaliste lepete ja liitudega. Seadus sätestab rahvusvaheliste sõjaliste kohustuste täitmise ka ühe kaitseväge ülesandena. Seaduses sätestatud põhimõtetele tuginedes on Vabariigi Valitsus esitanud Riigikogule heakskiitmiseks rahvusvahelise sõjalise koostöö seaduse eelnõu, mis peab olema aluseks Eesti tegevusel NATO liikmena. Uue rahuaja riigikaitse seaduse vastuvõtmine oli sätestatud ühe eesmärgina ka NATO-ga ühinemise Eesti riikliku aastaplaani (MAP/ANP) V peatükis. Põhja-Atlandi lepingu artikkel 3 sätestab, et NATO liikmesriigid peavad arendama ja tagama individuaalse ja kollektiivse kaitsevõime. Kaitsevõimel on ka õiguslik dimensioon. Riigikaitse korraldus peab tagama riigikaitse paindliku juhtimise ja Eesti valmisoleku osalemaks tulemuslikult rahvusvahelises kaitsekoostöös, mis Eesti liitumisel Euroopa Liidu ja NATO-ga võib ulatuda ühise välis- ja kaitsepoliitika elluviimise ning kollektiivse enesekaitse operatsioonide korraldamiseni vastavalt Põhja-Atlandi lepingu artiklile 5.

Lahendada juriidilised probleemid seoses pädevuse määratlemisega riigikaitse kõrgeimal juhtimistasandil.

Rahuaaja riigikaitse seadus määratleb riigikaitse kõrgeimal juhtimistasandil tegutsevate võimuorganite (tsiviilkontrolli teostajate) volituste ulatuse. Varem kehtinud õiguslik korraldus jäi selles küsimuses tihti puudulikuks, pahatihti lausa vastuoluliseks. Uus rahuaaja riigikaitse seadus sätestab Vabariigi Presidendi kui riigikaitse kõrgeima juhi volituste ulatuse ning nende ulatuse piiritlemise alused. Rahuaaja riigikaitse seadus sätestab ka reeglid, kuidas Vabariigi President teostab talle kuuluvat võimu riigikaitse kõrgeima juhina ning mis on selles protsessis Vabariigi Valitsuse kui riigikaitse elluviimise eest ainsana poliitilist vastutust kandva põhiseadusliku institutsiooni roll. Seda tehakse kooskõlas Riigikohtu põhiseaduslikkuse järelevalve kohtukolleegiumi 1994. aastal vastuvõetud otsusega nr III-4/A-11, milles on öeldud:

“Kaitsejõudude juhtimise korraldamisel tuleb arvestada funktsioone, mida Vabariigi Valitsus täidab põhiseaduse alusel, ja tema poliitilist vastutust. /.../ Kaitsejõudude kasutamine rahuaajal siseriikliku julgeoleku tagamiseks on poliitiline küsimus, mida ei saa otsustada mööda Vabariigi Valitsusest.”

Defineerida selgelt kaitseväge koht riigi valitsemissüsteemis.

Rahuaaja riigikaitse seadus määratleb ka kaitseväge (samuti kaitsejõudude) koha Eesti demokraatlikus valitsemissüsteemis, sätestades, et kaitseväge on Vabariigi Valitsuse alluvuses olev täidesaatva riigivõimu asutus, mis asub Kaitseministeeriumi valitsemisalas. Kaitseväge kui riigi kaitsmise *ultima ratio* õiguslik seisund riigi täitevõimu tervikus on eriline, kuid mitte mingil juhul sellest eraldiseisev. Vastasel juhul ei saa rääkida täielikust tsiviilkontrollist kaitseväge üle, mis hõlmab parlamentaarset, kohtulikku ja täidesaatva riigivõimu kontrolli, viimase puhul seisneb kontroll eelkõige juhtimisfunktsiooni teostamises. Rahuaaja riigikaitse seadus sätestab ka kaitseväge juha-

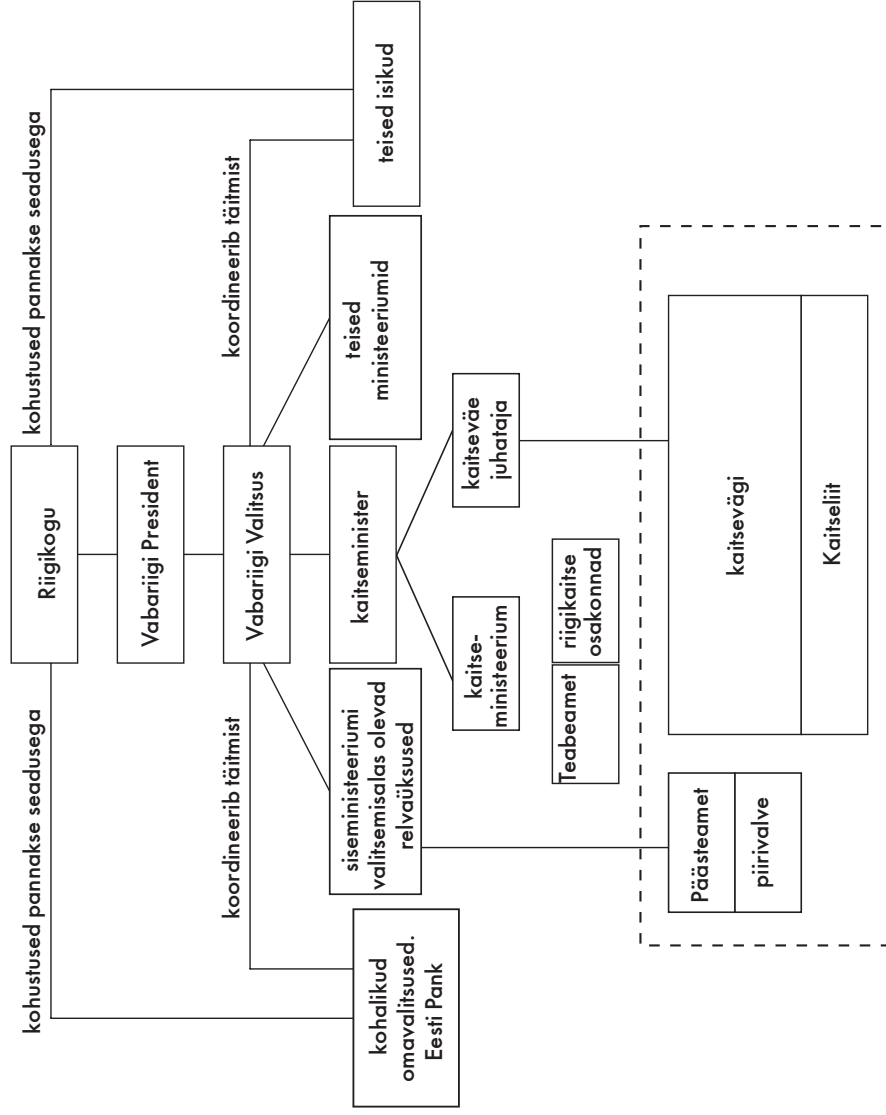
taja ühemõttelise teenistusalluvuse kaitseministrile, mille aluseks on kaitseministri kõrgem konstitutsiooniõiguslik positsioon põhiseaduse paragrahvide 86, 87 lg 1 ning 101 lg 1 kohaselt.

Õiguslike mehhanismide sätestamine, mis tagab riigi kaitsevalmiduse.

Seadus sätestab ka terve rea mehhanisme, mis tagavad riigi kaitsevalmiduse. Need mehhanismid võib jaotada kaheks: kõigepealt abinõud, mis on suunatud riigi kaitsevõime tugevdamisele õiguslike abinõudega (sh sunnivahenditega); teiseks abinõud, mis tagavad riigikaitse teostamisel koordineeritud tegevuse. Viimane seisneb olulisemate riigikaitse põhikavade ning nende vastuvõtmise protseduuride sätestamises.

Riigikaitse juhtimine

Joonis 1

Ülevaade riigikaitsealastest õigusaktidest

PÕHISEADUS

ratifitseeritud välislepingud

PÕHJA-ATLANDI LEPING (ühinemine eeldatavassti 2004)
VÄGEDE STAATUSE LEPINGUD

põhiseaduslikud seadused

SÕJAAJA RIIGIKAITSE SEADUS	RAHUAJA RIIGIKAITSE SEADUS	ERAKORRALISE SEISUKORRA SEADUS
<p>seadused, mis sätestavad kaitseväge tegevuse alused</p> <p>KAITSEVÄE KORRALDUSE SEADUS (väljatöötamisel)</p> <p>KAITSEVÄETEENISTUSE SEADUS</p> <p>EESTI RIIGI RAHVUSVAHELISTE SÕJALISTE KOHUSTUSTE TÄITMISEL KAITSEVÄE KASUTAMISE SEADUS</p> <p>RAHVUSVAHELISE SÕJALISE KOOSTÖÖ SEADUS (väljatöötamisel)</p> <p>KARISTUSSEADUSTIK (24. pt)</p> <p>KAITSELIIDU SEADUS</p>	<p>seadused, mis sätestavad riigikaitse õigusliku režiimi ja muud seaduslikud tagatised</p> <p>HÄDAOLUKORRAKS VALMISOLEKU SEADUS</p> <p>ERIOOLUKORRA SEADUS</p> <p>RIIGISALADUSE SEADUS</p> <p>AVALIKU TEABE SEADUS</p> <p>JÄLITUSTEGEVUSE SEADUS</p> <p>RIIGIKAITSELISTE SUNDKOORMISTE SEADUS</p>	<p>muud olulised seadused</p> <p>RIIGIPIIRISEADUS</p> <p>JULGEOLEKUAUSUTUSTE SEADUS</p> <p>PIIRIVALVESEADUS</p> <p>POLITSEISEADUS</p> <p>VÄLISUHTLEMISE SEADUS</p> <p>VÄLISTEENISTUSE SEADUS</p> <p>KONSULAARSEADUS</p>
Seadused		

Joonis 2

RIIGIKAITSE PÕHIMÕTTED

Põhiseaduse § 126 lg 1 järgi reguleeritakse riigikaitse korraldus rahuaja riigikaitse seaduse ja sõjaaja riigikaitse seadusega. Rahuaja riigikaitse seadus on põhiseaduse kõrval üks kõige tähtsam riigikaitset reguleeriv õigusakt. Rahuaja riigikaitse seadus on oluline seetõttu, et see sätestab kogu riigikaitse teostamise üldraamistiku. Sõjaaja riigikaitse seadus sätestab vaid erandid, mis riigikaitstes kehtivad ainult sõjaajal, muus osas kehtib rahuaja riigikaitse seadus ka sõjaseisukorra ajal.

Põhiseadusliku seadusena peab rahuaja riigikaitse seadus tagama riigikaitse tervikliku korraldamise, mis tugineks demokraatliku õigusriigi põhimõtetele ning oleks tagatud põhiseaduslike tasakaalustusmehhanismide toimega. See loob eeldused riigikaitse ühitamiseks riigi demokraatliku valitsemisüsteemiga.

Rahuaja riigikaitse seaduse § 1 lg 1 kohaselt reguleerib seadus riigikaitse rahuagekse korralduse. Mõiste "rahuagne" tähendab olukorda, mille puhul põhiseaduse § 128 järgi ei ole välja kuulutatud sõjaseisukorda. Sõjaseisukorra väljakuulutamisel hakkab kehtima sõjaaja riigikaitse seadus, mis kehtib kuni sõjaseisukorra lõppenuks kuulutamiseni. Tuleb silmas pidada, et sõjaaja riigikaitse seaduse kehtima hakkamisega ei lõpe rahuaja riigikaitse seaduse kehtivus. Rahuaja riigikaitse seadus kehtib sõjaseisukorra ajal niivõrd, kui võrd sõjaaja riigikaitse seaduses ei ole riigikaitse korraldus teisiti sätestatud.

Riigikaitse korraldusena tuleb mõista riigiorganite otsustuspädevuse jaotust ning põhiseaduslike institutsioonide (Riigikogu, Vabariigi

Presidendi, Vabariigi Valitsuse, õiguskantsleri, riigikontrolli ja kohaliku omavalitsuse) koostööd tagavat korraldust. Riigikaitse korraldus hõlmab riigikaitse eesmärkide ja riigikaitse juhtimise defineerimist. Riigikaitse korralduse all tuleb mõista ka kaitseväge ja Kaitsealiidu ülesannete ning nende koha määramist riigi valitsemisüsteemis.

Tuleb silmas pidada, et mitte ainult kaitseväel ja Kaitsealiidul ei lasu ülesanded riigikaitse teostamiseks. Kaitseministeeriumi valitsemisalas olevad kaitseväge ja Kaitsealiit on alles riigikaitse *ultima ratio*. Seetõttu näeb rahuagne riigikaitse korraldus ette alused riigikaitseülesannete panemiseks ka teistele valitsusasutustele ning kohalikule omavalitsusele ja näiteks Eesti Pangale. Nii luuakse alus terviklikule riigikaitsele, kus valitsevad kindlad seosed ning millel on kindel juhtimisstruktuur. Riigikaitseülesannete täitmise tagavad riigikaitsekavad, mis moodustavad samuti olulise osa riigikaitse korralduses.

Rahuaja riigikaitse seadus sätestab riigikaitse eesmärgi – säilitada Eesti riigi iseseisvus ja sõltumatus, tema maa-ala, territoriaalvete ning õhuruumi lahutamatu ja jagamatu terviklikkus, põhiseaduslik kord ja rahva turvalisus. Riigikaitse eesmärgi kindlaks määramisel on aluseks võetud neli riigi konstitutsiooniõiguslikku põhitunnust – territoorium, põhiseaduslik kord, rahvas ning iseseisvus ja sõltumatus. Tegemist on traditsioonilise riigikaitse eesmärgi määratlusega, mis oli kasutusel ka varem kehtinud rahuaja riigikaitse seaduses, samuti näiteks Taani ja Prantsusmaa riigikaitset reguleerivates õigusaktides.

Esimese riigikaitse eesmärgi saavutamise abinõuna sätestatakse, et riigikaitsekohustusi võib panna kogu rahvale ning et riigikaitse eesmärkide saavutamiseks võib seaduses sätestatud alustel ja korras rakendada kogu riigi ja rahva jõuallikad. See tähendab, et riigikaitset käsitatakse tervikuna, kus igapäev on täita oma ülesanded. Seega kehtestab seadus totaalkaitse põhimõtte.

Teise riigikaitse eesmärgi saavutamise abinõuna sätestatakse, et Eesti Vabariik võib riigikaitse eesmärkide saavutamiseks teha rahvusvahelist kaitsekoostööd ning sõlmida sõjalisi lepinguid ja liite. Sellega deklareeritakse, et Eesti Vabariigil ei ole seaduslikku takistust teha rahvusvahelist kaitsekoostööd ning et ta on pädev asjakohaseid otsuseid iseseisvalt ja sõltumatult vastu võtma.

Tähtis põhimõte, mille rahuaja riigikaitse seadus kehtestab on see, et riigikaitse eesmärkide saavutamisel juhindutakse Eesti põhiseadusest ja seadustest ning rahvusvahelise õiguse üldtunnustatud normidest ja põhimõtetest. Seda võib pidada riigikaitse teostamise seaduslikkuse printsiibiks. Riigikaitse teostamine peab tuginema seadustel ning olema nendega kooskõlas.

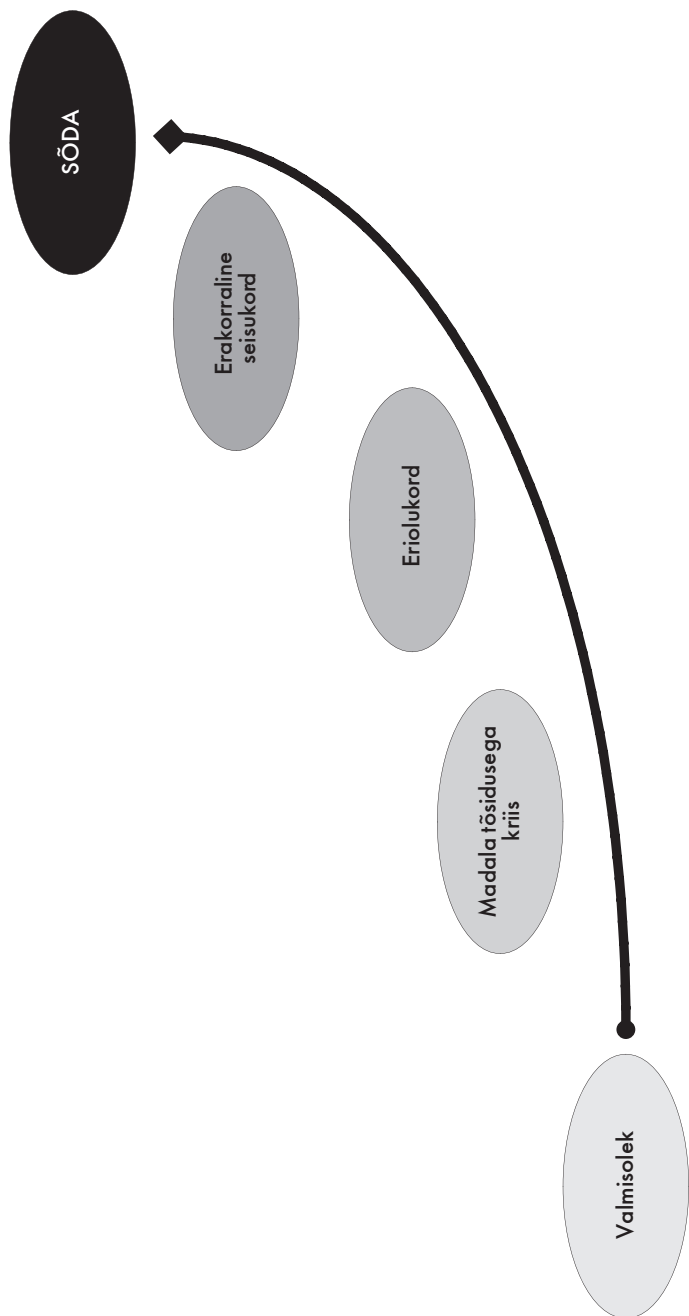
Riigikaitse korraldamisel tuleb arvestada, et riigikaitse on valdkond, mis on seotud kõikide elualadega. Seetõttu põhiseaduse § 126 lõikes 1 sätestatu, mille kohaselt riigikaitse korralduse sätestavad rahuaja riigikaitse seadus ja sõjaaja riigikaitse seadus, ei tähenda, et nimetatud seadustes peaks kogu riigikaitsega seonduv olema ammendavalt reguleeritud. Riigikaitse tegevuseks loovad õigusliku aluse ka mitmed teised seadused. Nii näiteks määratleb Vabariigi Valitsuse seadus kõikide ministriumide valitsemisalad, millest tulenevad ka nende kohustused ja pädevus riigikaitse ülesannete täitmiseks. Eesti riigikaitse lähtub totaalkaitse põhimõttest – seega on oluline, et seadus näeks riigikaitse teostamisel ette alused ja korra, kuidas panna riigikaitse kohustusi mitte ainult täidesaatva riigivõimu asutustele ja organisatsioonidele, vaid ka kõikidele teistele isikutele ja institutsioonidele, näiteks füüsilistele isikutele ja eraõiguslikele juriidilistele isikutele. Niisuguste kohustuste panemiseks loovad õigusliku aluse ja sätestavad piirangud riigikaitse sundkoormiste seadus, samuti riigikaitse eesmärkidel teostatavat sundvõõrandamist käsitlevad sätted. Kaitseks riigikaitse teostajate omavoli eest on vastu võetud jälitustegevuse seadus, riigisaladuse seadus ja julgeolekuasutuste seadus. Muud riigikaitse eriküsimused on reguleeritud näiteks piirivalveseaduses, politsei-

seaduses, riigipiiriseaduses, kaitseväeteenistuse seaduses jne. Riigikaitset reguleerivate õigusaktide süsteemi üldkirjeldus on esitatud joonisel nr. 2.

Seaduslikkuse printsiibi seisukohast on erilise tähtsusega riigikaitse erinevate õiguslike režiimide sätestamine seaduses. Riigikaitse õigusliku režiimi all on mõeldud olukorda, mis eeldab riigi kaitseks suunatud aktiivset tegevust. Nimetatud olukordade (kriisi astmete) määramisel tuleb lähtuda hädaolukorraks valmisoleku seadusest, erakorralise seisukorra seadusest, eriolukorra seadusest ning sõjaaja riigikaitse seadusest. Kriisi astmete omavaheline hierarhia lähtuvalt kriisi tõsidusest (väärtustele kaasnev oht ning kriisi lahendamise kaasatavad vahendid) on esitatud joonisel 3.

Kriisi astmed

Joonis 3

VABARIIGI PRESIDENT

Vabariigi President on Eesti riigipea. Riigipeana on Vabariigi Presidendil täita terve rida olulisi ülesandeid ka riigikaitse alal. Vabariigi Presidendi funktsioonid riigikaitse alal on suunatud riigikaitse ühtsuse tagamisele. Riigikaitse on seotud väga mitme eluala ja institutsiooni tegevusega. Vabariigi President täidab mitmeid olulisi ülesandeid, mis on oma iseloomult suunatud võimude tasakaalustatud koostoiime põhimõtte ellurakendamisele. Kui võtta kõige üldisemalt kokku Vabariigi Presidendi pädevus riigikaitse alal, siis tuleb märkida, et **Vabariigi President esindab riigikaitse ühtsust.**

Põhiseaduse § 127 lg 1 kohaselt on Vabariigi President riigikaitse kõrgeim juht. Samas ei ava põhiseadus riigikaitse kõrgeima juhi mõistet ega näe ette tema ülesannete ammendavat loetelu. Lähtudes seaduslikkuse printsiibist, mis on sätestatud ka põhiseaduse paragrahvis 3, on riigikaitse juhtimise seisukohast erakordselt tähtis Vabariigi Presidendi kui riigikaitse kõrgeima juhi pädevus täpselt siustada. Vabariigi Presidendi kui riigikaitse kõrgeima juhi pädevuse piiritlemine toimubki rahuaaja riigikaitse seaduse § 3 lg 1 järgi.

Nagu juba eelpool öeldud esindab Vabariigi President kui riigipea ning riigikaitse kui mitut eluala ja institutsiooni hõlmava süsteemi kõrgeim juht riigikaitse ühtsust. See funktsioon on loogilises seoses Vabariigi Presidendi kui riigipea staatusega, mis on sätestatud põhiseaduse §-s 77. Analoogiliselt sätestab põhiseaduse § 78 p 1, et Vabariigi President esindab Eesti Vabariiki rahvusvahelises suhtlemises.

Enamik Vabariigi Presidendi riigikaitsealastest ülesannetest tuleneb põhiseaduse §-st 78, mis on lisatud ka rahuaja riigikaitse seaduse §-s 3 sätestatud Vabariigi Presidendi riigikaitsealaste volituste loetellu.

Vabariigi Presidendi kui riigikaitse kõrgeima juhi pädevuse võib tinglikult jagada nelja ossa. Esimese osa Vabariigi Presidendi pädevusest moodustavad tema erivolitused kriisiolukordades. Teise osa Vabariigi Presidendi pädevusest moodustavad õigus teha otsuseid personalialastes küsimustes. Kolmanda osa Vabariigi Presidendi riigikaitsealastest volitustest moodustab nn konsultatiivpädevus – õigus pidada nõu riigikaitset puudutavates küsimustes. Neljanda osa pädevusest moodustavad muud seaduse alusel Vabariigi Presidendile kui riigikaitse kõrgeimale juhile antud volitused.

Alljärgnevalt on analüüsitud Vabariigi Presidendi riigikaitsealaseid volitusi lähemalt. Vabariigi Presidendi volitused otsuste vastuvõtmiseks kriisiolukordades on ilmselt kõige vastutusrikkamad. Riiki ähvardava ohu puhul vastutab Vabariigi President asjaomaste põhiseaduslike mehhanismide käivitamise eest, mis annavad aluse üldriikliku ja organiseeritud riigikaitse osutamiseks. Põhiseaduse ja rahuaja riigikaitse seaduse järgi teeb Vabariigi President Riigikogule ettepaneku sõjaseisukorra, mobilisatsiooni ja demobilisatsiooni ning erakorralise seisukorra väljakuulutamiseks. Eesti Vabariigi vastu suunatud agressiooni korral kuulutab Vabariigi President välja sõjaseisukorra ja mobilisatsiooni ning nimetab kaitseväge ülemjuhataja ootamata ära Riigikogu otsust. Rahuaja riigikaitse seadus paneb Vabariigi Presidendile ka ülesande teavitada Eesti Vabariigi vastu suunatud agressioonist ÜRO Julgeolekunõukogu ÜRO põhi- kirja artikli 51 kohaselt.

Teise osa Vabariigi Presidendi riigikaitsealastest pädevusest moodustavad personali puudutavad ülesanded. Vabariigi President teeb Riigikogule ettepaneku kaitseväge juhataja või ülemjuhataja ametisse nimetamiseks ja ametist vabastamiseks, olles ära kuulnud Riigikaitse nõukogu arvamuse. Vabariigi President nimetab

ka Vabariigi Valitsuse ja kaitseväge juhataja ettepanekul ametisse kaitseväge juhtkonna. Kaitseväge juhtkonna defineerimine on rahuaja riigikaitse seaduses keeruline, sest Põhiseaduse kohaselt tuleb seda teha kaitseväge korralduse seaduses, mida ei ole aga vastu võetud. Vabariigi Presidendi pädevus kaitseväge juhtkonna ametisse nimetamiseks tuleb aga samuti põhiseadusest. Seetõttu, et võimaldada selle sätte rakendamist praktikas, on rahuaja riigikaitse seaduse rakendussätete hulka lisatud paragrahv, mis määratleb ajutiselt – kuni kaitseväge korralduse seaduse jõustumiseni – kaitseväge juhtkonna. Vastavalt sellele käsitletakse kaitseväge juhtkonnana Kaitsejõudude Peastaabi ülemat, väeliikide (st maaväge, mereväe ja õhuväge) ülemaid ja Kaitseliidu ülemat. Peale selle annab Vabariigi President ka ohvitseri auastmeid seadusega sätestatud korras.

Kolmandaks on Vabariigi Presidendile riigikaitse kõrgeima juhina antud õigus pidada nõu riigikaitset puudutavates küsimustes. See õigus on sätestatud põhiseaduses, kus nähakse ette Vabariigi Presidendi juurde nõuandva organina Riigikaitse nõukogu moodustamine.

Põhiseaduse § 127 lg 2 järgi tegutseb Vabariigi Presidendi juures nõuandva organina Riigikaitse nõukogu. Põhiseaduse kohaselt puudub Riigikaitse nõukogul õigus Vabariigi Presidenti siduvate otsuste tegemiseks. Riigikaitse nõukogu ülesanne on nõustada Vabariigi Presidenti tähtsamates riigikaitse küsimustes. Et põhiseadus ei sätesta ka Riigikaitse nõukogu ülesandeid, on rahuaja riigikaitse seadus täpsustanud Riigikaitse nõukogu ülesannet – nõustada riigikaitse kõrgeimat juhti riigikaitse seisukohalt olulistes küsimustes ning avaldada nende kohta oma arvamus.

Uues rahuaja riigikaitse seaduses on võrreldes varem kehtinud rahuaja riigikaitse seadusega Riigikaitse nõukogu koosseisu mõnevõrra laiendatud. Lisaks Riigikogu esimehele, peaministrile, Riigikogu riigikaitsekomisjoni esimehele, välisministrile ja siseministrile on uue seadusega lisatud nõukogu koosseisu veel Riigikogu väliskomisjoni esimees ning ministritest rahandusminister ja justiitsminister. Tuleb

juhtida tähelepanu, et Riigikaitse nõukogusse kuuluvad kõik need ministrid, kes on ka Vabariigi Valitsuse julgeolekukomisjoni liikmed. Nii eelmise kui ka uue rahuaja riigikaitse seaduse kohaselt kuulub Riigikaitse nõukogu koosseisu kaitseväge juhataja (sõjaajal kaitseväge ülemjuhataja).

Seaduse järgi on Vabariigi Presidendil õigus kutsuda Riigikaitse nõukogu istungitele isikuid, kes ei ole Riigikaitse nõukogu liikmed. Sel juhul on kutsutud isikutel istungil sõnaõigus.

Riigikaitse nõukogu on pädev avaldama arvamust, kui kohal on istungi juhataja (Vabariigi President või Vabariigi Presidendi ülesandeid täitev Riigikogu esimees) ning vähemalt pool Riigikaitse nõukogu liikmetest.

Neljanda osa moodustavad need Vabariigi Presidendi volitused, mis on talle antud teiste seadustega kui riigikaitse kõrgeimale juhile. Vabariigi Presidendile niisuguste funktsioonide andmine on tingitud tema rollist Eesti põhiseaduslike institutsioonide süsteemis. Vabariigi Presidendi ülesannete loetelu põhjendamisel tuleb lähtuda ka Riigikohtu põhiseaduslikkuse järelevalve kolleegiumi 1994. aasta otsusest nr III-4/A-11, milles on öeldud:

“/.../ põhiseaduse paragrahvi 78 p. 16 nimetab Vabariigi Presidenti Eesti riigikaitse kõrgeimaks juhiks, siis peavad tal olema vastavad, selle paragrahvi teistes punktides nimetamata volitused riigikaitse alal /.../ Isikul, kes on mingi valdkonna kõrgeim juht, peab olema õigus anda korraldusi selles valdkonnas. Käsku, millega kaitsejõudusid rakendatakse sõjaliseks tegevuseks rahuajal, ei saa anda mööda minnes põhiseaduses sätestatud riigikaitse kõrgeimast juhust”.

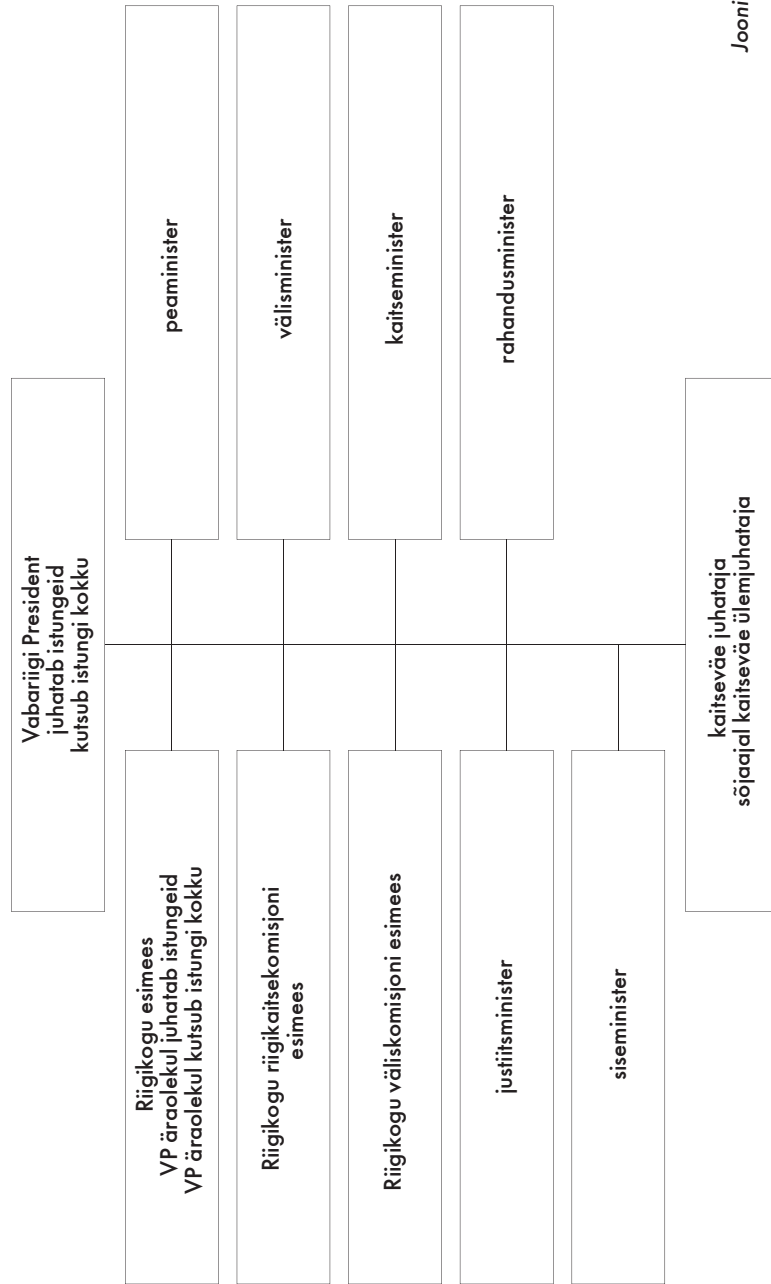
Vastavalt sellele on teistes seadustes sätestatud Vabariigi Presidendi otsustusõigus kaitseväge kasutamise küsimustes. Nii annab Vabariigi

President erakorralise seisukorra seaduse § 15 lg 1 kohaselt omal algatusel või Vabariigi Valitsuse ettepanekul oma otsusega Vabariigi Valitsusele loa kasutada erakorralise seisukorra ajal kaitseväge ja Kaitseliitu Eesti põhiseaduslikku korda ähvardava ohu kõrvaldamiseks. Samuti annab Vabariigi President eriolukorra seaduse § 16 lg 1 kohaselt Vabariigi Valitsuse ettepanekul oma otsusega Vabariigi Valitsusele loa kasutada eriolukorra ajal kaitseväge ja Kaitseliitu eriolukorra väljakuulutamise põhjutanud sündmusest tuleneva ohu kõrvaldamiseks ja selle sündmuse tagajärgede likvideerimiseks.

Siinjuures tuleb rõhutada Vabariigi Presidendi volituste rakendamise mehhanismi, mis uues rahuaja riigikaitse seaduses on viidud kooskõlla põhiseaduse § 87 punktis 3 sätestatuga. Rahuaja riigikaitse seaduse § 3 lg 3 kohaselt korraldab Vabariigi Presidendi poolt riigikaitse kõrgeima juhina antud aktide täitmist Vabariigi Valitsus. See tähendab, et Vabariigi President riigikaitse kõrgeima juhina ei saa oma otsustes mööda minna Vabariigi Valitsusest, kellele kuulub riigis täidesaatev riigivõim ning kes kannab selle eest ka poliitilist vastutust.

Riigikaitse nõukogu koosseis

Joonis 4

VABARIIGI VALITSUS

Rahuaaja riigikaitse seaduse 3. peatükis on sätestatud Vabariigi Valitsuse pädevus riigikaitse korraldamisel. Ka Vabariigi Valitsuse pädevuse määramisel tuleb meenutada Riigikohtu põhiseaduslikkuse järelevalve kohtukolleegiumi otsust nr III-4/A-11 1994. aastast. Viidatud otsuses leidis kolleegium, et

“/.../ kaitsevõudude juhtimise korraldamisel tuleb arvestada funktsioone, mida Vabariigi Valitsus täidab põhiseaduse alusel, ja tema poliitilist vastutust. /.../ Põhiseaduse mõttega ei ole kooskõlas, et Vabariigi President annab kaitseväe juhatajale korraldusi, minnes mööda Vabariigi Valitsusest, kes peab ellu viima riigi sise- ja välispoliitikat”.

Vabariigi Valitsuse pädevuse riigikaitse korraldamisel sätestab eel-nõu § 5, mille kohaselt Vabariigi Valitsus otsustab oma pädevuse piires riigikaitsepoliitika küsimusi ning teostab täidesaatvat riigivõimu riigikaitse korraldamisel.

Samas paragrahvis on loetletud Vabariigi Valitsuse ülesanded, mida seadus loetleb üsnagi arvukalt. Esiteks on Vabariigi Valitsuse pädevuses vastu võtta või koordineerida ja esitada Riigikogule kinnitamiseks terve rida riigi julgeolekut ja riigikaitse korraldust sätestavaid alusdokumente ja õigusakte. Rahuaja riigikaitse seaduse kohaselt esitab Vabariigi Valitsus Riigikogule heakskiitmiseks julgeolekupoliitika alused. Vabariigi Valitsus kehtestab kaitseministri ettepanekul määrusega sõjalise kaitse strateegilise kava (sõjalise

kaitse strateegia). Vabariigi Valitsus kehtestab korraldusega ka mobilisatsioonikava, kaitseväge ülesehituse (struktuuri), otsustab väeosade moodustamise, ümberformeerimise ja laialisaatmise ning paiknemise ning annab seaduse alusel teisi määrusi ja korraldusi kaitsevägele ja Kaitseliidule täitmiseks.

Teiseks oluliseks Vabariigi Valitsuse pädevuse liigiks on õigus teha ettepanek Vabariigi Presidendile kaitseväge juhtkonna ametisse nimetamiseks ja ametist vabastamiseks. Tuleb tähele panna, et Vabariigi Valitsus teeb nimetatud ettepaneku Vabariigi Presidendile koos kaitseväge juhatajaga. Praktikas toimub kaitseväge juhtkonna ametissenimetamist puudutava ettepaneku tegemine kaitseväge juhataja initsiatiivil, kes esitab sobiva kandidaadi kaitseministrile. Kaitseminister viib kaitseväge juhataja ettepaneku arutamiseks Vabariigi Valitsuse istungile. Seejärel on Vabariigi Valitsusel õigus otsustada, kas toetada kaitseväge juhataja poolt esitatud kandidaati või mitte. Kui kandidaat leiab toetust, on Vabariigi Valitsuse ja kaitseväge juhataja ühine kandidaat leitud ning selle saab esitada ametisse nimetamiseks Vabariigi Presidendile. Kui Vabariigi Valitsus kaitseväge juhataja ettepanekut ei toeta, tuleb leida uus kandidaat. Kirjeldatud protseduurireeglid tulenevad põhiseadusest ning nende eesmärgiks on sisuliselt anda Vabariigi Valitsusele vetoõigus kaitseväge juhtkonna ametisse nimetamist puudutavates küsimustes. Vabariigi President võib ametisse nimetada ainult sellise kaitseväge juhtkonda kuuluva kaitseväelase, kelle kandidatuuri toetavad nii Vabariigi Valitsus kui ka kaitseväge juhataja.

Kolmandaks on Vabariigi Valitsuse pädevuses koordineerida ja suunata riigikaitse tegevust, kui see puudutab teiste ministeeriumide valitsemisala peale Kaitseministeeriumi või teatud põhiseaduslikele institutsioonidele pandud riigikaitseülesannete täitmist. Vastavalt sellele paneb Vabariigi Valitsus korraldusega riigi ametiasutustele ülesandeid ning kehtestab kavu nende elluviimiseks. Samuti Vabariigi Valitsus suunab ja koordineerib seadusega kohalikule oma-

valitsusele ja Eesti Pangale pandud riigikaitseülesannete täitmist. (Selle kohta vaata ka "Riigikaitse ettevalmistamine".)

Neljandaks kuulub Vabariigi Valitsuse pädevusse terve rea üksikotsuste tegemine, mille eesmärgiks on tagada riigikaitse tõhusam teostamine. Näiteks on selliseks otsustuseks Vabariigi Valitsuse õigus anda kaitseministri ettepanekul korraldus muuta kaitseväge sõjalise valmisoleku astet. Samuti otsustab Vabariigi Valitsus pärast mobilisatsiooni väljakuulutamist mobilisatsiooni ulatuse. Mobilisatsioon on kaitsejõudude ja riigi majanduse viimine rahuaja seisundist sõjaaja seisundisse. Mobilisatsiooni võib välja kuulutada Vabariigi Presidendi ettepanekul Riigikogu või Eesti Vabariigi vastu suunatud agressiooni korral Vabariigi President. Eelmises rahuaja riigikaitse seaduses oli kasutusel formuleering, mille kohaselt võis mobilisatsioon olla kas osaline või täielik. Samas ei kirjeldanud seadus täpsemalt, mis on osaline mobilisatsioon ning millal võib rääkida mobilisatsiooni täielikkuse saavutamisest. Viimane on eriti keeruline probleem, sest juba oma olemuselt ei saa mobilisatsioon mitte kunagi olla lõplikult täielik. Seetõttu otsustati uue rahuaja riigikaitse seaduse tekstis loobuda mobilisatsiooni jagamiseks osaliseks või täielikuks. Selle asemel anti Vabariigi Valitsusele õigus otsustada pärast selleks pädeva organi (Riigikogu või Vabariigi Presidendi) poolt mobilisatsiooni väljakuulutamist mobilisatsiooni ulatust. Vabariigi Valitsuse pädevusse kuulub õigus otsustada riigikaitsega seotud riigihangete küsimusi, et tagada riigikaitse tõhusam teostamine. Vastavalt sellele võib Vabariigi Valitsus erijuhtudel otsustada riigikaitseks vajalike vahendite soetamise, kui kaitseminister või siseminister on teinud sellekohase ettepaneku. Selle sätte mõtteks on anda Vabariigi Valitsusele ühemõtteline õigus teha keerulisi riigikaitsealaseid hankeid puudutavates küsimustes otsus ise. Varem oli Vabariigi Valitsusel selline otsustusõigus vaid siis, kui küsimus puudutas mitme ministeeriumi valitsemisala. Tihti aga on ka ainult kaitseministeeriumi või siseministeeriumi valitsemisalas teostatav riigikaitsealane riigihange poliitiliselt niivõrd oluline, et põhjendatud on otsuse tegemine Vabariigi Valitsuse poolt. Sisuliselt on kaitse-

ministrile ja siseministrile antud õigus oma otsustusõigus Vabariigi Valitsusele edasi delegeerida. Seadus kasutab ka terminit "erijuhtudel". See, kas hanke puhul on tegemist erijuhtumiga või mitte, on kaitseministri või siseministri diskretsiooniosus.

Viimasena võib välja tuua Vabariigi Valitsuse pädevuse teostada seadusega sätestatud erandjuhtudel teenistuslikku järelevalvet kaitseväge juhataja suhtes. Vastavalt sellele otsustab Vabariigi Valitsus kaitseministri ettepanekul oma korraldusega kaitseväge juhataja käskkirja või toimingu ebaotstarbekuse motiivil kehtetuks tunnistamise küsimustes, mis puudutavad kaitseväge ülesehitust ja paiknemist ning rahvusvaheliste sõjaliste kohustuste täitmist. (Kaitseväge suhtes teenistusliku järelevalve teostamise kohta vaata lähemalt "Kaitseministeerium".)

Seadus sätestab, et Vabariigi Valitsuse juures tegutseb ministritest koosnev julgeolekukomisjon ning piiritleb julgeolekukomisjoni ülesanded võrreldes Riigikaitse nõukogu omadega. Riigikaitse nõukogu näol on tegemist riigikaitse kõrgeima juhi nõuandva organiga, kelle pädevuses on vaid avaldada arvamusi ja esitada seisukohti. Nõukogu koosseisu kuuluvad nii Vabariigi Valitsuse kui ka Riigikogu liikmed ning kaitseväge juhataja (sõjaajal kaitseväge ülemjuhataja). Vabariigi Valitsuse julgeolekukomisjoni kuuluvad aga eranditult Vabariigi Valitsuse liikmed ja tema ülesanne on kujundada Vabariigi Valitsuse julgeolekupoliitikat. Komisjon koosneb ministritest, kelle valitsemisala on vahetult seotud riigi julgeolekuga. Komisjoni esimees on peaminister, aseesimees kaitseminister ning komisjoni liikmed on siseminister, välisminister, rahandusminister ja justiitsminister. Kõik julgeolekukomisjoni liikmed on ka Riigikaitse nõukogu liikmed. Julgeolekukomisjoni istungitest võtavad sageli osa ka riigi julgeolekuasutuste (Teabeameti ja Kaitsepolitsei) juhid ning kaitseväge juhataja või Kaitsejõudude Peastaabi ülem.

Julgeolekukomisjoni näol on tegemist on komisjoniga, kes peaks operatiivselt ja paindlikult kooskõlastama ministeeriumide valitse-

misalasse jäävaid riigi julgeoleku küsimusi ning nõustama Vabariigi Valitsust temale rahuaja riigikaitse seadusest tulenevate ülesannete täitmisel.

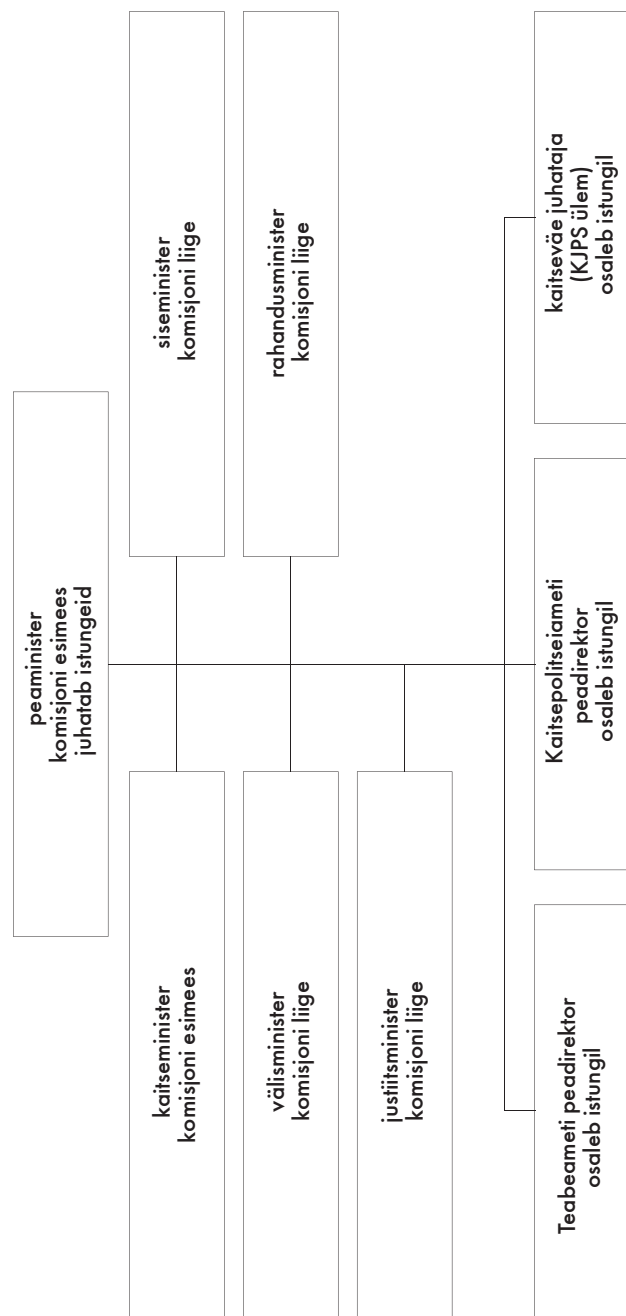
Selles osas tuleb julgeolekukomisjoni tähtsa funktsioonina välja tuua julgeolekupoliitika aluste kui sõjalise kaitse strateegilise kava väljatöötamise koordineerimist.

Samuti tuleb silmas pidada, et julgeolekukomisjoni ülesanded ei tulene mitte ainult rahuaja riigikaitse seadusest, vaid ka julgeolekuasutuste seadusest.

Üks julgeolekukomisjoni ülesanne on avaldada seisukoht kaitseväge juhataja kandidaadi vastavuse kohta riigisaladusele juurdepääsu loa saamise tingimustele. Seisukoht avaldatakse Vabariigi Presidendile.

Vabariigi Valitsuse julgeolekukomisjon

Joonis 5

KAITSEMINISTEERIUM

Rahuaaja riigikaitse seaduse 4. peatükk käsitleb kaitseministri ja kaitseministeeriumi pädevust riigikaitse korraldamisel. Erinevalt teistest ministeeriumitest on kaitseministeeriumil ning tema valitsemisalasse kuuluval kaitseväel ja Kaitseliidul märgatavalt tähtsam roll ja suurem vastutus riigikaitse teostamisel.

Rahuaaja riigikaitse seaduse 4. peatükk käsitleb nii kaitseministeeriumi kui ka kaitseministri pädevust. Esmalt vaadeldgem kaitseministri pädevust riigikaitse korraldamisel. Põhiseaduse § 94 lg 2 kohaselt juhib minister ministeeriumi ning korraldab ministeeriumi valitsemisalasse kuuluvaid küsimusi. Vabariigi Valitsuse seaduse § 49 lg. 1 p. 2 järgi vastutab minister põhiseaduse, ministeeriumi valitsemisala korraldava teiste seaduste, Riigikogu otsuste, Vabariigi Presidendi seadluste ning Vabariigi Valitsuse määruste ja korralduste täitmise eest.

Vabariigi Valitsuse seaduse § 49 lg 1 p-s 2 ettenähtud vastutust ning põhiseaduse § 94 lg-s 2 sätestatud riigiõiguslikku seisundit arvestades peavad kaitseministril olema selged volitused kaitseväge ja Kaitseliidu tegevuse korraldamiseks. Rahuaaja riigikaitse seaduse §-d 8 ja 9 annavad kaitseministrile kaks olulist volitust.

Esmalt sätestatakse kaitseministri üldise pädevusena riigikaitse korraldamine Kaitseministeeriumi valitsemisalal. Selle seadusesätte järgi või muudel seaduses sätestatud juhtudel on kaitseministril õigus anda määrusi ja käskkirju kaitsevägele ja Kaitseliidule täitmiseks. Sellega on kaitseministrile antud väga selged juhtimisvolitused kaitseväge ja Kaitseliidu üle.

Teise olulise kaitseministri volitusena sätestab rahuaja riigikaitse seaduse § 9 kaitseministri õiguse teostada teenistuslikku järelevalvet kaitseväe tegevuse seaduslikkuse ja otstarbekuse üle.

Nimetatud sätte kohaselt teostab kaitseminister teenistuslikku järelevalvet kaitseväe tegevuse seaduslikkuse ja otstarbekuse üle ning teeb vajaduse korral kaitseväe juhatajale ülesandeks teenistusliku järelevalve teostamise kaitseväe juhataja alluvate tegevuse seaduslikkuse ja otstarbekuse üle. See tähendab, et kaitseministri teenistuslik järelevalve kaitseväe juhataja alluvate suhtes toimub ainult läbi kaitseväe juhataja. Kaitseministrile on antud ka volitus teostada teenistuslikku järelevalvet kaitseväe juhataja üle. Nii võib kaitseminister oma käskkirjaga tunnistada kehtetuks selle kaitseväe juhataja käskkirja või toimingut, mis ei ole kooskõlas põhiseadusega, muude seadustega, Vabariigi Presidendi otsuste ja käskkirjadega, Vabariigi Valitsuse määruste ja korraldustega või kaitseministri määruste või käskkirjadega. Seda teenistusliku järelevalve liiki nimetatakse kaitseministri teenistuslikuks järelevalveks kaitseväe juhataja tegevuse **seaduslikkuse** üle.

Kaitseministri teenistusliku järelevalve pädevus ei piirdu aga seaduslikkuse järelevalveta. Seadus annab kaitseministrile õiguse teostada kaitseväe juhataja tegevuse suhtes teenistuslikku järelevalvet ka **otstarbekuse** küsimustes. Selle kohaselt võib kaitseminister käskkirjaga tunnistada kehtetuks kaitseväe juhataja käskkirja või toimingut, kui leiab selle olevat ebaotstarbekas. Teenistusliku järelevalve teostamine otstarbekuse küsimuses tähendab kaitseväe juhataja käskkirja või toimingut hindamist eelkõige kahest aspektist – esiteks, kas toiming või käskkirja on kooskõlas Vabariigi Valitsuse poliitikaga ning teiseks, kas toimingut või käskkirja elluviimiseks on piisavalt eelarvevahendeid. Kaitseminister peab kaitseväe juhataja käskkirja või toimingut ebaotstarbekuse motiivil kehtetuks tunnistamist ka põhjendama konkreetsete faktiliste asjaoludega. Viitest rahuaja riigikaitse seaduse asjakohastele paragrahvidele ei piisa kaitseväe juhataja käskkirja või toimingut kehtetuks tunnistamiseks.

Seadus sätestab aga kaitseministri otstarbekuse motiivil teostatavale teenistuslikule järelevalvele piirid. Arvestades antud küsimuse poliitilist tundlikkust, peeti seaduse menetlemise ajal otstarbekaks, et teatud küsimustes langetaks kaitseväe juhataja toimingut või käskkirja ebaotstarbekuse motiivil kehtetuks tunnistamise küsimuses otsuse Vabariigi Valitsus. Küsimusteks, mille puhul kaitseväe juhataja käskkirja või toimingut kehtetuks tunnistamise otsustamine on Vabariigi Valitsuse käes, on kaitseväe ülesehitus ja paiknemine ning kaitseväe poolt Eesti riigi rahvusvaheliste sõjaliste kohustuste täitmine. Nendel juhtumitel peatab kaitseminister kaitseväe juhataja käskkirja kehtivuse ning esitab käskkirja või toimingut selle ebaotstarbekuse motiivil kehtetuks tunnistamise otsustamiseks Vabariigi Valitsuse lähimale istungile.

Rahuaja riigikaitse seadus sätestab samuti, et kaitseväe juhatajal on kaitseministri ees aruandekohustus. Eelnõu selline sõnastus allutab kaitseväe juhataja kaitseministrile, samuti sätestatakse, et kaitseväe juhataja on kaitseministri kõrgeim sõjaline nõuandja.

Mõlemad kaitseministri volitused – õigus anda kaitseväele ja Kaitseleiidule käskkirju ja määrusi ning teostada teenistuslikku järelevalvet kaitseväe tegevuse seaduslikkuse ja otstarbekuse üle – on tsiviilkontrolli seisukohalt erakordselt olulise tähtsusega, sest vaid nii on võimalik peale parlamentaarse ja kohtuliku kontrolli tagada ka täidesaatva riigivõimu poolt juhtimiskontroll kaitseväe üle.

Rahuaja riigikaitse seaduse § 10 käsitleb kaitseministeeriumi pädevust riigikaitse korraldamisel.

Kaitseministeeriumi pädevuse riigikaitse korraldamisel võib jaotada kaheks osaks: esmalt riigikaitsepoliitika väljatöötamine ja teiseks riigikaitsepoliitika elluviimine.

Kaitsepoliitika väljatöötamine hõlmab riigikaitse dokumentide väljatöötamist, valitsemisala riigieelarve ettepanekute koostamist, samuti

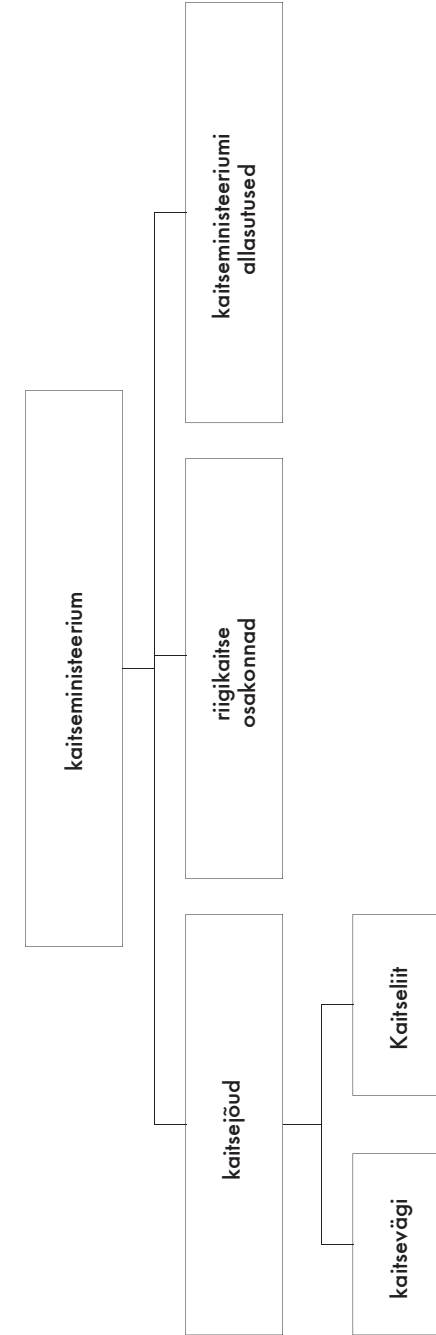

rahvusvahelise kaitsekoostöö koordineerimist ning suhtlemise korraldamist välisriikide sõjaväeatašeedega.

Teine oluline kaitseministeeriumi tegevusvaldkond on kaitsepoliitika elluviimine. Selles valdkonnas tegutsevad need Kaitseministeeriumi struktuuriüksused, kelle ülesandeks on koordineerida kutsealuste arvestust ja ajateenistusse kutsumist, kaitsehangete teostamist, kontrollida kaitseväge ja Kaitseliitu j.m.

Võttes kokku kaitseministri ja kaitseministeeriumi pädevuse käsitluse Eesti riigikaitse süsteemis, võib öelda, et uue rahuaja riigikaitse seadusega muutus just kaitseministri ja kaitseministeeriumi pädevuses kõige rohkem. Uue rahuaja riigikaitse seaduse vastuvõtmisega suudeti lahendada need juriidilised lüngad, mis varem takistasid efektiivse tsiviilkontrolli teostamist. Kaitseminister ja kaitseministeerium said uue rahuaja riigikaitse seadusega juurde terve rea demokraatlikule riigile omaseid juhtimisvõlutusi (sh teenistusliku järelevalve teostamine kaitseväge ja kaitseväge juhataja üle), mis võimaldavad kaitseministril kanda ka talle põhiseadusest tulenevat poliitilist vastutust.

Kaitseministeeriumi valitsemisala

KAITSEJÕUD

Rahuaaja riigikaitse seaduse eelnõu määratleb kaitsejõudude mõiste. Selle järgi kuuluvad kaitsejõudude koosseisu kaitsevägi, Kaitseliit ja siseministeeriumi valitsemisalas olevad üksused, mis Vabariigi Valitsuse poolt kehtestatud korras lähevad kaitseväge koosseisu.

Võib väita, et kaitsejõudude tuumiku moodustab kaitsevägi. Rahuaaja riigikaitse seadus esitab esmakordselt kaitseväge legaaldefiniitsiooni, mis on üheks selle seaduse väljatöötamise suurimaks edusammuks ning aluseks kaitseväge määratlemiseks riigi valitsemisüsteemis.

Rahuaaja riigikaitse seaduse kohaselt on kaitsevägi Vabariigi Valitsuse alluvuses olev sõjaväeliselt korraldatud täidesaatva riigivõimu asutus. Kaitsevägi on kaitseministeeriumi valitsemisalas.

Esiteks on kaitsevägi täidesaatva riigivõimu osa. Täidesaatva riigivõimu üks ülesannetest on kaitsta riiki. Seda ülesannet täidab seadusega sätestatud alustel, korras ja mahus ka kaitsevägi, kellel on eriline funktsioon – kaitsta vajaduse korral riiki sõjalise tegevuse abil. See on riigi viimane kaitseabinõu. Seadus määrab kindlaks ka kaitseväge koha riigi valitsemisüsteemis – kaitsevägi allub Vabariigi Valitsusele ja on kaitseministeeriumi valitsemisalas.

Teiseks, kaitsevägi on ühtne organisatsioon – vaatamata sellele, et kaitsevägi koosneb mitmest allasutusest ja üksusest, et teenistus kaitseväes toimub erilistel alustel (see on korraldatud sõjaväeliselt) ning et kaitseväge isikkoosseis võib sõja- ja rahuajal varieeruda kümneid kordi, tuleb kaitseväge käsitada kui ühtset struktuuri, mille

struktuuriüksused täidavad sama põhiülesannet ning alluvad ühtsele juhtimisele.

Kolmandaks sätestatakse, et kaitseväge korraldus määratakse kindlaks vastava seadusega. Tegemist on põhiseadusest tuleneva nõudega. Kaitseväel kui militaarorganisatsioonil on erilised ülesanded ja jõupotentsiaal ning seetõttu on vaja tema õigusliku reguleerimise alused sätestada seadusega. See on kooskõlas ka Vabariigi Valitsuse seaduse § 39 lg-ga 3.

Ehkki kaitseväge esmane ülesanne on riiki sõjaliselt kaitsta ning selleks valmistuda, ei saa alahinnata ka kaitseväge teisi ülesandeid. Seaduses on rõhutatud kaitseväge osalemist Eesti riigi rahvusvaheliste sõjaliste kohustuste täitmisel. Kohustused hõlmavad nii sõjalist tegevust riikide kollektiivsel enesekaitseks kui ka rahuoperatsioone. Seaduses on ette nähtud, et Vabariigi Valitsuse sätestatud korras osaleb kaitsevägi ka pääste- ja hädaabitöödel. Oluline põhimõte on see, et kaitseväge tegevus seda ülesannet täites ei ole sõjaline, vaid on kantud humanitaareesmärkidest.

Seaduse järgi on kaitsevägele võimalik teiste seadustega panna lisaülesandeid. Eelkõige on silmas peetud olukordi, mis tulenevad erakorralise seisukorra ja eriolukorra seadustest.

Teise osa kaitsejõududest moodustab Kaitseliit, millel on riigikaitse korralduses erakordselt tähtis koht. Kaitseliit on Kaitseministeeriumi valitsemisalas tegutsev vabatahtlik, relvi valdav ning sõjaliste harjutustega tegelev riigikaitseorganisatsioon. Kaitseliidu õigusliku seisundi ja ülesannete täpsema kirjelduse määrab Kaitseliidu seadus.

Kolmanda osa kaitsejõududest moodustavad siseministeeriumi valitsemisalas olevad sõjaväeliselt korraldatud üksused. Need on Vabariigi Valitsuse poolt kindlaks määratud üksused, mis tagavad oma valmisoleku riigi sõjaliseks kaitseks ning täidavad oma pädevuse piires muid riigikaitse ülesandeid. Neil üksustel on ka üks eritunnus

– Vabariigi Valitsuse poolt kehtestatud korra järgi võivad nad minna kaitseväge koosseisu. Tuleb rõhutada, et kaitsejõudude koosseisus on nimetatud üksused alates Vabariigi Valitsuse poolt sellise otsuse vastuvõtmisest, mitte alates kaitseväge koosseisu tulekust. Uus rahuaja riigikaitse seadus sätestab siseministeeriumi üksuste puhul olulise erinevuse võrreldes eelmise rahuaja riigikaitse seadusega. Vastavalt viimatinimetatule kuulusid kaitsejõudude koosseisu “siseministeeriumi sõjaväeliselt korraldatud asutused ja üksused, mis sõjaajal lähevad kaitseväge ülemjuhataja alluvusse”. Niisugune formuleering tekitas mitmeid küsimusi. Nii ei olnud lõplikult selge, mida tähendab “sõjaväeliselt korraldatud”, samuti oli kaheldav nende üksuste ja asutuste andmine otse kaitseväge ülemjuhataja alluvusse. Kehtiv korraldus on täpne ja paindlik. See hõlmab kaitsejõudude osana ainult kindlalt piiritletud siseministeeriumi üksusi. Samuti on paindlikum nimetatud üksuste tulek kaitseväge koosseisu. See ei ole enam sõltuvuses sõja-seisukorra kehtestamisest – siseministeeriumi asjakohased üksused võivad vastavalt vajadusele kaitseväge koosseisu tulla ka rahuajal. Samuti on paindlikumalt sätestatud nimetatud üksuste alluvuse küsimus – varasem alluvus vaid kaitseväge ülemjuhatajale oli kaitseväge efektiivset juhtimist silmas pidades äärmiselt ebaotstarbekas. Kehitava korralduse kohaselt on võimalik siseministeeriumi valitsemisala üksused integreerida nende kaitseväge struktuuridega, mis on näiteks operatsioonide läbiviimise seisukohalt kõige otstarbekam (näiteks võib allutada Piirivalve lennusalga õhuväge ülemale jne).

Põhiseaduse § 127 lg 3 kohaselt juhib Eesti kaitseväge ja Kaitseliitu rahuajal kaitseväge juhataja. Kaitseväge juhataja on kõrgeim sõjaväelane rahuajal. See on kaitseväge juhataja üldpädevus. Rahuaja riigikaitse seaduses on loetletud ka muud kaitseväge juhataja pädevusse kuuluvad ülesanded, millest tsiviilkontrolli teostamise seisukohalt on olulisemad kaitseväge juhataja aruandekohustus Vabariigi Valitsuse ja kaitseministri ees ning kaitseväge juhataja määratlemine Vabariigi Valitsuse ja kaitseministri kõrgeima sõjalise nõuandjana. Sellega on kaitseväge juhataja selgelt ja ühemõtteliselt allutatud Vabariigi Valitsusele ja kaitseministrile.

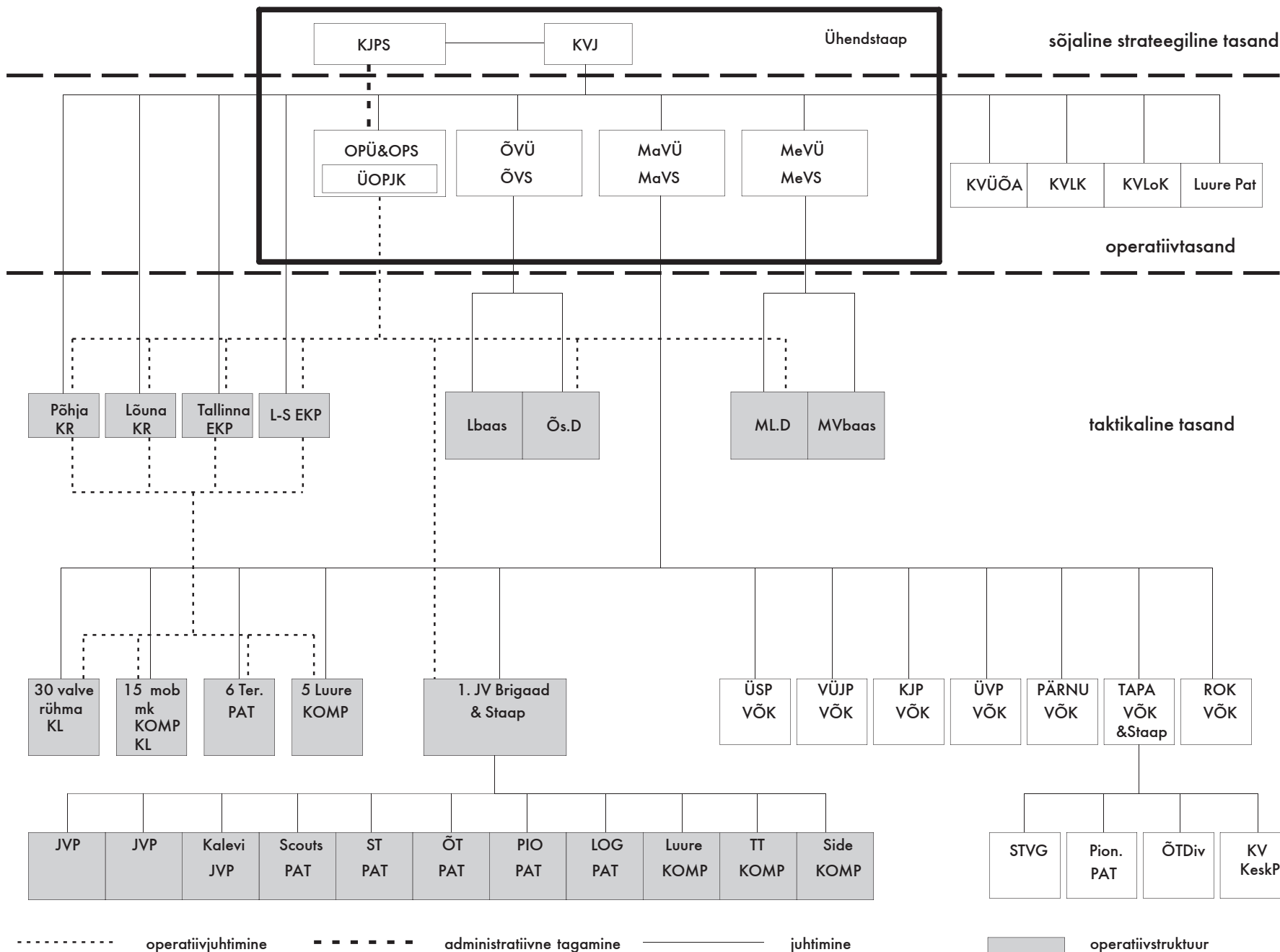
Kaitseväge juhataja õigusakt on käskkiri. Tsiviilkontrolli erilise abinõuna näeb seadus ette kaitseväge juhataja kohustuse saata kaitseministri nõudmisel oma käskkirja ärakiri alates selle andmisest kolme päeva jooksul.

Siinkohal tuleb rõhutada, et riigikaitse õiguslik korraldus ei ole Eestis täiuslik enne, kui on vastu võetud kaitseväge korralduse seadus. Ka uue rahuaja riigikaitse seaduse väljatöötamisel tuli kaitseväge korralduse seaduse puudumise tõttu leida teatud üksikküsimuste reguleerimiseks ajutisi lahendusi. Kaitseväge korralduse seaduse puudumisest tingitult on rahuaja riigikaitse seaduse rakendussätete hulka lisatud terve rida kaitseväge tegevust reguleerivaid sätteid. Kuni kaitseväge korralduse seaduse vastuvõtmiseni sätestatakse rahuaja riigikaitse seaduse rakendussätetes kaitseväge juhtkonna määratlus, kaitseväge juhataja asendamise kord ning Kaitsejõudude Peastaabi tegevuse seaduslik alus.

Uue rahuaja riigikaitse seaduse vastuvõtmine tõi mitu muudatust ka kaitsejõudude, eelkõige kaitseväge seisukohalt. Kahe kõige olulisema saavutusena tsiviilkontrolli tugevdamise seisukohast tuleb nimetada esiteks kaitseväge legaaldefiniitsiooni sätestamist, millega määrati kaitseväge asend ja alluvus riigi valitsemisüsteemis ning teiseks, kaitseväge juhataja pädevuse ning alluvuspõhimõtete kindlaksmääramist.

Kaitseväe struktuuri kohta

Joonis 8

LÜHENDID

OPÜ	– operatiivülem
OPS	– operatiivstaap
ÕVÜ	– õhuväe ülem
ÕVS	– õhuväe staap
MaVÜ	– maaväe ülem
MaVS	– maaväe staap
MeVÜ	– mereväe ülem
MeVS	– mereväe staap
KVÜÖA	– Kaitseväe Ühendatud Õppeasutused
KVLK	– Kaitseväe Lahingukool
KVLoK	– kaitseväe logistikakeskus
Luure Pat	– luurepataljon
Põhja KR	– Põhja Kaitseringkond
Lõuna KR	– Lõuna Kaitseringkond
Tallinna EKP	– Tallinna Erikaitsepiirkond
L-S EKP	– Lääne-Saarte Erikaitsepiirkond
Lbaas	– lennubaas
Õs.D	– õhuseiredivisjon
ML.D	– miinilaevade divisjon
Mvbaas	– mereväebaas
mob mk	– mobilisatsioonimeeskond/formeerimismeeskond
Ter. PAT	– territoriaalpataljon
Luure KOMP	– luurekompanii
1.JV Brigaad	– 1. jalaväebrigaad
ÜSP VÕK	– staabi- ja sideüksuste väljaõppekeskus üksik-sidepataljon
VÜJP VÕK	– jalaväe väljaõppekeskus Viru üksik-jalaväepataljon
KJP VÕK	– jalaväe väljaõppekeskus Kuperjanovi üksik-jalaväepataljon
ÜVP VÕK	– jalaväe väljaõppekeskus üksik-vahipataljon
PÄRNU VÕK	– jalaväe väljaõppekeskus Pärnu üksik-jalaväepataljon
TAPA VÕK	– lahingutoetusüksuste väljaõppekeskus Tapa Väljaõppekeskus
ROK VÕK	– väljaõppekeskus Rahuoperatsioonide keskus
STGV	– suurtükiväegrupp
Pion. PAT	– pioneeriopataljon
ÕTDiv	– õhutõrjediivisjon
KV KeskP	– kaitseväe keskpõlügen
JVP	– jalaväepataljon
Kalevi PAT	– Kalevi jalaväepataljon
Scouts PAT	– skaudipataljon
ST PAT	– suurtükigrupp
ÕT PAT	– õhutõrjepataljon
PIO PAT	– pioneeriopataljon
LOG PAT	– logistikapataljon
Luure KOMP	– luurekompanii
TT KOMP	– tankitõrjekompanii
Side KOMP	– sidekompanii
ÜOPJK	– ühendoperatsioonide juhtimiskeskus

RIIGIKAITSE ETTEVALMISTAMINE

Üheks tähtsamaks uue rahuaja riigikaitse seaduse väljatöötamise eesmärgiks oli reeglite sätestamine, mis tagaksid efektiivse riigikaitseks ettevalmistamise. Riigikaitseks ettevalmistamise õiguslik reguleerimine on olnud pikaajaline probleem. Ei saa öelda, et rahuaja riigikaitse seadus lahendab kõik Eesti riigi ees seisvad probleemid, mis on seotud riigikaitse ettevalmistamisega. Samas on seaduses mitmeid olulisi sätteid, mis loovad eelduse riigikaitseks ettevalmistamise paremaks õiguslikuks reguleerimiseks.

Riigikaitse ettevalmistamist käsitleb rahuaja riigikaitse seaduse 6. peatükk, mis lähtub totaalkaitse põhimõttest. Peatükis defineeritakse mobilisatsiooni läbiviimise üldreeglid, uudse kontseptsioonina sätestatakse sõjalise valmisoleku astmed, sätestatakse teiste ministriumide, maavalitsuste, kohaliku omavalitsuse ja Eesti Panga ülesanded riigikaitse ettevalmistamisel.

Seadus sätestab põhimõtte, mille kohaselt võtavad riigikaitse ettevalmistamisest osa kõik ministriumid, maavalitsused ja kohalik omavalitsus. Sellega rõhutatakse riigikaitse terviklikkuse põhimõtet – riigikaitse ei ole mitte ainult kaitseväe ja Kaitseleidu ülesanne, vaid see eeldab kogu riigi ühist pingutust.

Riigikaitse ettevalmistamise seisukohast on üheks olulisemaks küsimuseks sätestada mobilisatsiooni korraldamise kord. Seaduse järgi on mobilisatsioon kaitsejõudude ning riigi majanduse ja institutsioonide viimine rahuaja riigikaitse seisundist sõjaaja seisundisse. Rahuaja riigikaitse seadus sätestab uudse korra mobilisatsiooni ulatuse

ja läbiviimise kindlaks määramiseks. Vastavalt sellele eristatakse mobilisatsiooni väljakuulutamist (st mobilisatsiooniotuse vastu võtmist) ning mobilisatsiooni ulatuse kindlaks määramist. Esimese – mobilisatsiooni väljakuulutamise – võib otsustada Riigikogu Vabariigi Presidendi ettepanekul või Vabariigi President ainuisikuliselt, kui Eesti Vabariigi vastu on suunatud agressioon.

Mobilisatsiooni ulatuse otsustamine on rahuajal tehtud ülesandeks Vabariigi Valitsusele, sõjaajal otsustab mobilisatsiooni ulatuse kaitseväge ülemjuhataja.

Kaitseväge (kaitsejõudude) valmisoleku alustamiseks riigi sõjalist kaitsemist peab tagama kaitseväge sõjalise valmisoleku astmete süsteem. Põhiseaduse § 128 lg. 2 järgi kuulutab Vabariigi President Eesti Vabariigi vastu suunatud agressiooni korral välja sõjaseisukorra ja mobilisatsiooni ning nimetab ametisse kaitseväge ülemjuhataja, ootamata ära Riigikogu otsust. Muudel juhtudel kuulub see Riigikogu pädevusse, kes teeb asjakohase otsuse Vabariigi Presidendi ettepanekul. Sõjaseisukorra väljakuulutamise kaasnab kaitseväge kasutamine sõjategevuseks. Põhiseaduse § 87 p 3 kohaselt korraldab Vabariigi Valitsus Vabariigi Presidendi ja Riigikogu aktide täitmist. Seega vastutab Vabariigi Valitsus, et Vabariigi Presidendi ja Riigikogu õigusakt, millega kulutatakse välja sõjaseisukord või mobilisatsioon, ka täidetak. Riigi püsijäämise seisukohalt on elulise tähtsusega, et Vabariigi Valitsus ning Kaitseministeerium ja tema valitsemisalas olev kaitseväge oleksid vajaduse korral Vabariigi Presidendi või Riigikogu asjakohast otsust valmis täitma võimalikult tulemuslikult ja võimalikult kiiresti.

Selleks peab Vabariigi Valitsus nägema riigi sõjalise valmisoleku tagamiseks ette erilise abinõude kogumi, mis seisnebki sõjalise valmisoleku astmetes.

Sõjalise valmisoleku astmed on oma olemuselt ohuhinnangule vastav abinõude kogum, mis tagab valmisoleku kaitsta riiki sõja-

lise tegevusega. Teiste riikide praktika (näiteks Soome) näitab, et tavaliselt on riigis kasutusel neli sõjalise valmisoleku astet – kõige madalamaks sõjalise valmisoleku astmeks on alaline kaitsevalmidus, sellele järgneb kõrgendatud valmidus, tõrjevõime ja täielik lahinguvõime. Sõjalise valmisoleku astmete täpse kirjelduse kehtestamine on Vabariigi Valitsuse pädevuses, kes annab kaitseministri ettepanekul korralduse sõjalise valmisoleku astme muutmiseks.

Rahuaja riigikaitse seadus näeb ette ka teiste ministeeriumide ülesanded riigikaitse ettevalmistamisel. Eraldi tuuakse välja olulisemad majandusministeeriumi, põllumajandusministeeriumi, siseministeeriumi, majandus- ja kommunikatsiooniministeeriumi, sotsiaalministeeriumi ja välisministeeriumi ülesanded, mis kõik on suunatud riigikaitse terviklikkuse tagamisele. Tuleb rõhutada, et ministeeriumide ülesanded ei ole sätestatud ammendavalt. Vabariigi Valitsus võib asjaomase ministri või kaitseministri ettepanekul oma korraldusega panna täiendavaid ülesandeid riigikaitse küsimustes nii juba eelpool nimetatud kui ka teistele ministeeriumidele. Nende ülesannete panemine toimub Vabariigi Valitsuse korraldusega kaitseministri või asjaomase ministri ettepanekul.

Riigikaitse korralduses on oma koht ka kohalikul omavalitsusel ja Eesti Pangal. Seetõttu on vaja sätestada neile institutsioonidele riigikaitse ülesannete panemise alused. Põhiseaduse § 154 lg 2 kohaselt võib kohalikule omavalitsusele panna kohustusi ainult seaduse alusel või kokkuleppel kohaliku omavalitsusega. Kohaliku omavalitsuse riigikaitse ülesanded on olemuselt abistavad. Kohalik omavalitsus korraldab kutsealuste ajateenistusse kutsumist, mobilisatsiooni ettevalmistamist ja elluviimist ning aitab oma territooriumil korraldada riigikaitseõppusi ning täidab teisi abistava ja toetava iseloomuga ülesandeid.

Eesti Panga riigikaitseülesanded tulenevad talle põhiseaduse §-ga 111 pandud kohustustest, mis seisnevad pangandussüsteemi ettevalmistamises sõjaolukorras toimimiseks ning rahamärkide sõjata-gavara hoidmises.

RIIGIKAITSE PÕHIKAVAD

Rahuaaja riigikaitse seaduse 7. peatükk reguleerib riigikaitsekavadega seonduvat. Tegemist on olulise küsimusteringiga nii riigikaitse üldise arengu kui ka Eesti suutlikkuse seisukohalt osaleda rahvusvahelises kaitsekoostöös.

Tuleb silmas pidada, et seaduses ei ole esitatud riigikaitsekavade ammendavat loetelu. Riigikogu, Vabariigi Valitsuse, kaitseministeeriumi ja teiste institutsioonide õigust kavandada kaitsepoliitikat ja töötada välja kaitsepoliitika dokumente ei ole piiratud. Eelnõus käsitletakse vaid neid riigikaitsekavasid, mis on olulised eelkõige riigikaitse korralduse seisukohalt, sest nad sätestavad riigikaitse arendamise põhisuunad. Seetõttu nimetataksegi rahuaaja riigikaitse seaduse 7. peatükis sätestatud dokumente **riigikaitse põhikavadeks**. Seadus sätestab kolme riigikaitse põhikava väljatöötamise. Nendeks on julgeolekupoliitika alused, sõjalise kaitse strateegia ja kaitsetegevuse operatiivkava.

Julgeolekupoliitika alused on riigikaitse kõrgeimal tasemel kinnitav dokument, kus seadusandliku võimu organ – Riigikogu – määratleb Vabariigi Valitsuse ettepanekul Eesti ja rahvusvahelise julgeolekupoliitilise keskkonna ja ohutegurid ning kirjeldavad riigi ja rahva valmisolekut riigikaitseks. Julgeolekut ohustavad tegurid ja riigikaitse tegevuse aluspõhimõtted. Rahuaaja riigikaitse seadus sätestab riigikaitse põhikavadele eelneva erilise kooskõlastusmehhanismi, mis julgeolekupoliitika aluste eelnõu menetlemise puhul seisneb selles, et enne julgeolekupoliitika aluste või nende muudatuste esitamist Riigikogule kuulab peaminister Riigikogu kinnisel istungil ära Riigikogu fraktsioonide seisukohad.

Vabariigi Valitsus, kes teostab täidesaatvat riigivõimu ka riigikaitse korraldamisel, kinnitab sõjalise kaitse strateegilise kava (sõjalise kaitse strateegia), milles käsitletakse riigi sõjalist strateegiat välise sõjaohu kõrvaldamiseks, üldise kaitselahenduse kirjeldust, riigikaitseks eraldatavaid ressursse, kaitseväge rahuaaja koosseisu ja sõjaaja koosseisu, kaitsevõime parandamise prioriteetseid suundi. Vabariigi valitsus kehtestab kaitseministri ettepanekul sõjalise kaitse strateegia viieks aastaks.

Sõjalise kaitse strateegilise kava kinnitamine rajaneb põhiseaduse neil sätetel, milles nähakse ette Vabariigi Valitsuse pädevus riigikaitse teostamisel ja tema poliitiline vastutus. NATO dokumendis AAP-6 on sõjapidamise strateegiline tasand (*strategic level of war; niveau stratégique de la guerre*) määratletud kui riiklike või riikidevaheliste julgeolekueesmärkide kindlaks määramine ning nende saavutamiseks sõjaliste ja muude riiklike abinõude, sh ressursside rakendamine, millest on lähtunud ka sõjalise kaitse strateegilise kava sätestamisel.

Ka sõjalise kaitse strateegia menetlemisel on kasutusel eriline kooskõlastusmehhanism, mis peab tagama ka Riigikogu võimaluse osaleda ja avaldada arvamust nimetatud dokumendi suhtes. Selle kohaselt kuulab kaitseminister enne sõjalise kaitse strateegilise kava või selle muutmise eelnõu esitamist Vabariigi Valitsusele kinnitamiseks ära Riigikogu riigikaitsekomisjoni liikmete seisukohad.

Rahuaaja riigikaitse seaduse paragrahvis 28 on sätestatud kaitsetegevuse riikliku operatiivkavaga seonduv. Kaitsetegevuse kava on kaitseväge jõu kasutamist reguleeriv esmane ja üksikasjalik juhised. Jõu kasutamise õiguslikud üldalused tulenevad rahvusvahelise õiguse üldtunnustatud normidest ja põhimõtetest, mis reguleerivad riigi õigust kasutada relvajõude rahvusvahelistes suhetes (*ius ad bellum*).

Kaitsetegevuse riiklik operatiivkava käsitleb riigi kaitseks planeeritavate sõjaliste operatsioonide korraldamise põhiluseid ning selle kinnitab kaitseväge juhataja, kuulunud eelnevalt ära Riigikaitse nõu-

kogu ja Vabariigi Valitsuse julgeolekukomisjoni liikmete arvamused. Kava on aluseks teistele riigikaitse tegevuskavadele, mis reguleerivad jõu kasutamist kaitseväe poolt ning mis kehtestatakse seaduse järgi (väljatöötamisel olev kaitseväe korralduse seadus) selleks pädeval sõjalise juhtimise tasemel.

Et kaitsetegevuse riiklik operatiivkava sisaldab teavet, mille avalikustamine võib kahjustada Eesti Vabariigi julgeolekut, on seaduses sätestatud ka selle dokumendi salastamise kord.

RAHUAJA RIIGIKAITSE SEADUS

1. peatükk

ÜLDSÄTTED

§ 1. Seaduse reguleerimisala

- (1) Käesolevas seaduses sätestatakse riigikaitse rahuaegne korraldus.
- (2) Käesolevas seaduses ettenähtud haldusmenetlusele kohaldatakse haldusmenetluse seaduse (RT I 2001, 58, 354) sätteid, arvestades käesoleva seaduse erisusi.
- (3) Käesolev seadus kehtib sõjaseisukorra ajal niivõrd, kui võrd sõjaaja riigikaitse seaduses ei ole sätestatud riigikaitse korraldust teisiti.

§ 2. Riigikaitse eesmärk

- (1) Riigikaitse eesmärk on säilitada Eesti riigi iseseisvus ja sõltumatus, tema maa-ala, territoriaalvete ning õhuruumi lahutamatu ja jagamatu terviklikkus, põhiseaduslik kord ning rahva turvalisus.
- (2) Riigikaitse eesmärkide saavutamiseks rakendatakse seaduses sätestatud alustel ja korras totaalkaitse põhimõttel kogu rahvas ning rahva ja riigi jõuallikad.
- (3) Riigikaitse eesmärkide saavutamisel juhindutakse Eesti põhiseadusest ja seadustest ning rahvusvahelise õiguse üldtunnustatud normidest ja põhimõtetest.
- (4) Eesti Vabariik arendab riigikaitse eesmärkide saavutamiseks rahvusvahelist koostööd ning võib ühineda sõjaliste ja kaitsealaste lepete ja liitudega.

VABARIIGI PRESIDENT

§ 3. Vabariigi Presidendi pädevus riigikaitse korraldamisel

(1) Vabariigi President riigikaitse kõrgeima juhina:

- 1) teeb Riigikogule ettepaneku sõjaseisukorra, mobilisatsiooni ja demobilisatsiooni ning erakorralise seisukorra välja kuulutamiseks;
 - 2) kuulutab Eesti Vabariigi vastu suunatud agressiooni korral välja sõjaseisukorra ja mobilisatsiooni, nimetab kaitseväge ülemjuhataja, ootamata ära Riigikogu otsust, ning vastavalt ÜRO põhikirja artiklile 51 teavitab sellest viivitamatult Julgeolekunõukogu;
 - 3) teeb Riigikogule ettepaneku kaitseväge juhataja või ülemjuhataja ametisse nimetamiseks ja ametist vabastamiseks, olles ära kuulanud Riigikaitse Nõukogu arvamuse;
 - 4) nimetab Vabariigi Valitsuse ja kaitseväge juhataja ettepanekul ametisse ja vabastab ametist kaitseväge juhtkonna;
 - 5) annab ohvitseri sõjaväelisi auastmeid seadusega sätestatud korras;
 - 6) kutsub kokku Riigikaitse Nõukogu;
 - 7) täidab teiste seadustega talle pandud ülesandeid riigikaitse korraldamisel.
- (2) Vabariigi Presidendil on õigus nõuda riigi julgeoleku ja riigikaitse kohta informatsiooni kõigilt riigi- ja kohaliku omavalitsuse asutustelt ning Kaitseliidult. Vabariigi Presidendi sellisele järelepärimisele tuleb vastata viivitamatult.
- (3) Käesoleva paragrahvi lõikes 1 sätestatu alusel antud Vabariigi Presidendi aktide täitmist korraldab Vabariigi Valitsus.

§ 4. Riigikaitse Nõukogu

- (1) Vabariigi Presidendi juures on nõuandvaks organiks Riigikaitse Nõukogu.
- (2) Riigikaitse Nõukogu arutab riigikaitse seisukohalt olulisi

küsimusi ja avaldab nende kohta oma arvamuse.

- (3) Riigikaitse Nõukogu koosseisu kuuluvad Riigikogu esimees, peaminister, Riigikogu riigikaitsekomisjoni esimees, Riigikogu väliskomisjoni esimees, välisminister, kaitseminister, rahandusminister, siseminister, justiitsminister ning kaitseväge juhataja (sõjaajal kaitseväge ülemjuhataja).
- (4) Vabariigi Presidendi kutsel võivad Riigikaitse Nõukogu istungitel sõnaõigusega osaleda teised isikud.
- (5) Riigikaitse Nõukogu istungi kutsub kokku ja seda juhatab Vabariigi President või tema ülesandeid täitev Riigikogu esimees.
- (6) Riigikaitse Nõukogu on pädev avaldama arvamust, kui kohal on istungi juhataja ja vähemalt pool Riigikaitse Nõukogu liikmetest.
- (7) Vabariigi President kinnitab Riigikaitse Nõukogu kodukorra.
- (8) Riigikaitse Nõukogu asjaajamist korraldab Vabariigi Presidendi Kantselei.

VABARIIGI VALITSUS

§ 5. Vabariigi Valitsuse pädevus riigikaitse korraldamisel

- (1) Vabariigi Valitsus otsustab oma pädevuse piires riigikaitsepoliitika küsimusi ja teostab täidesaatvat riigivõimu riigikaitse korraldamisel.
- (2) Vabariigi Valitsus:
 - 1) esitab Riigikogule heakskiitmiseks julgeolekupoliitika alused;
 - 2) kehtestab kaitseministri ettepanekul määrusega sõjalise kaitse strateegilise kava;
 - 3) teeb Vabariigi Presidendile koos kaitseväge juhatajaga ettepaneku kaitseväge juhtkonna ametisse nimetamiseks ja ametist vabastamiseks;
 - 4) kehtestab korraldusega mobilisatsioonikava;
 - 5) kehtestab määrusega kaitseväge ülesehituse;

- 6) otsustab korraldusega väeosade moodustamise, ümberformeerimise ja laialisaatmise ning paiknemise;
- 7) paneb korraldusega riigi ametiasutustele riigikaitse ülesandeid ning kehtestab kavu nende elluviimiseks;
- 8) annab kaitseministri ettepanekul korralduse muuta sõjalise valmisoleku astet;
- 9) otsustab pärast mobilisatsiooni väljakuulutamist mobilisatsiooni ulatuse;
- 10) otsustab erijuhtudel riigikaitseks vajalike vahendite soetamise, kui kaitseminister või siseminister on teinud sellekohase ettepaneku;
- 11) otsustab kaitseministri ettepanekul korraldusega kaitseväge juhataja käskkirja või toimingu ebaotstarbekuse motiivil kehtetuks tunnistamise küsimustes, mis puudutavad kaitseväge ülesehitust ja paiknemist ning rahvusvaheliste sõjaliste kohustuste täitmist;
- 12) suunab ja koordineerib seadusega kohalikule omavalitsusele ja Eesti Pangale pandud riigikaitse ülesannete täitmist;
- 13) teostab teenistuslikku järelevalvet kaitseväge üle vastavalt käesoleva seaduse § 9 lõikele 4;
- 14) annab seaduse alusel määrusi ja korraldusi kaitsevägele ja Kaitseleiidule täitmiseks.

§ 6. Vabariigi Valitsusele riigikaitseliste õigusaktide eelnõude esitamise kord

Vabariigi Valitsusele esitatakse riigikaitseliste õigusaktide eelnõud:

- 1) asjaomase ministri poolt koos kaitseministri ja kaitseväge juhataja arvamusega eelnõu kohta;
- 2) kaitseministri poolt koos kaitseväge juhataja arvamusega eelnõu kohta.

§ 7. Vabariigi Valitsuse julgeolekukomisjon

(1) Vabariigi Valitsuse juures tegutseb riigikaitse valdkonnas valitsuskomisjoni pädevusega julgeolekukomisjon.

(2) Julgeolekukomisjon:

- 1) täidab julgeolekuasutuste seaduses (RT I 2001, 7, 17; 100, 643) ettenähtud ülesandeid;
 - 2) nõustab käesoleva seaduse § 5 lõikes 2 ettenähtud ülesannete täitmist;
 - 3) avaldab oma seisukoha kaitseväge juhataja kandidaadi vastavuse kohta riigisaladusele juurdepääsu loa saamise tingimustele.
- (3) Julgeolekukomisjoni kuuluvad peaminister, justiitsminister, kaitseminister, rahandusminister, siseminister ja välisminister.

4. peatükk

KAITSEMINISTER JA KAITSEMINISTEERIUM

§ 8. Kaitseministri pädevus riigikaitse korraldamisel

- (1) Kaitseminister korraldab riigikaitset Kaitseministeeriumi valitsemisalas.
- (2) Kaitseminister annab seaduse alusel määrusi ja käskkirju kaitsevägele ja Kaitseleiidule täitmiseks.

§ 9. Kaitseministri teenistuslik järelevalve kaitseväge üle

- (1) Kaitseminister teostab teenistuslikku järelevalvet kaitseväge tegevuse seaduslikkuse ja otstarbekuse üle ning teeb vajaduse korral kaitseväge juhatajale ülesandeks teenistusliku järelevalve teostamise kaitseväge juhataja alluvate tegevuse seaduslikkuse ja otstarbekuse üle.
- (2) Kaitseminister tunnistab käskkirjaga kehtetuks kaitseväge juhataja käskkirja ja toimingu, mis ei ole kooskõlas põhiseadusega, muude seadustega, Vabariigi Presidendi otsuste ja käskkirjadega, Vabariigi Valitsuse määruste ja korraldustega või kaitseministri määruste ja käskkirjadega.
- (3) Kaitseminister võib käskkirjaga kaitseväge juhataja käskkirja või toimingu selle ebaotstarbekuse motiivil kehtetuks tunnistada, välja arvatud käesoleva paragrahvi lõikes 4

sätetatud juhtudel.

- (4) Kaitseväge ülesehituse ja paiknemise ning kaitseväge poolt Eesti riigi rahvusvaheliste sõjaliste kohustuste täitmist puudutavates küsimustes antud kaitseväge juhataja käskkirja või toiminguga võib kaitseminister ebaotstarbekuse motiivil peatada. Kaitseminister esitab käskkirja või toiminguga selle ebaotstarbekuse motiivil tühistamise otsustamiseks Vabariigi Valitsuse lähimale istungile.

§ 10. Kaitseministeeriumi pädevus riigikaitse korraldamisel

- (1) Kaitseministeerium teeb ettepanekuid riigikaitsepoliitika kavandamiseks, viib kavandatu ellu ning korraldab riigikaitset oma valitsemisalas.
- (2) Kaitseministeerium:
- 1) töötab välja sõjalise kaitse strateegilise kava eelnõu;
 - 2) töötab koostöös teiste ministeeriumide ja Eesti Pangaga välja mobilisatsioonikava;
 - 3) töötab välja riigikaitset ja selle korraldust reguleerivate õigustloovate aktide eelnõud;
 - 4) koostab ministeeriumi valitsemisala eelarve ettepanekud;
 - 5) koordineerib rahvusvahelist kaitsekoostööd ja korraldab suhtlemist välisriikide sõjaväeatašeedega;
 - 6) korraldab kaitseväge ja Kaitseväe rahastamist;
 - 7) korraldab kaitseväge ja Kaitseväe varustamist relvade, lahingutehnika, vormiriietuse ja muude vahenditega;
 - 8) suunab ja korraldab kaitseväge personalipoliitika väljatöötamist;
 - 9) koordineerib kutsealuste kutsumist ajateenistusse;
 - 10) koordineerib oma valitsemisalas mobilisatsiooni ettevalmistamist;
 - 11) kontrollib kaitseväge ja Kaitseväe;
 - 12) suunab kaitsetööstuse arendamist ja korraldab sõjaajal ministeeriumi valdusse antavate ettevõtete ettevalmistamist tegutsemiseks sõjaajal;

13) korraldab tervishoidu kaitseväes ja Kaitseväes.

5. peatükk

KAITSEJÕUD

§ 11. Kaitsejõud

Kaitsejõududeks on:

- 1) kaitseväge;
- 2) Kaitseväe;
- 3) käesoleva seaduse §-s 17 nimetatud Siseministeeriumi valitsemisalas olevad sõjaväelisel korraldatud üksused.

§ 12. Kaitseväge

- (1) Kaitseväge on Vabariigi Valitsuse alluvuses olev sõjaväelisel korraldatud täidesaatva riigivõimu asutus.
- (2) Kaitseväge on Kaitseministeeriumi valitsemisalas.
- (3) Kaitseväge:
 - 1) kaitseb riiki sõjaliselt;
 - 2) valmistub riigi sõjaliseks kaitseks;
 - 3) osaleb Eesti riigi rahvusvaheliste sõjaliste kohustuste täitmisel;
 - 4) osaleb pääste- ja hädaabitöödel Vabariigi Valitsuse kehtestatud korras;
 - 5) täidab teisi talle seadusega pandud ülesandeid.
- (4) Kaitseväge finantseeritakse riigieelarvest.
- (5) Kaitseväge valdab ja kasutab oma ülesannete täitmiseks relvi ja lahingutehnikat.
- (6) Kaitseväge teeb oma ülesannete täitmisel koostööd riigiasutuste ja kohalike omavalitsustega.

§ 13. Kaitseväe

- (1) Kaitseväe on Kaitseministeeriumi valitsemisalas tegutsev vabatahtlik, sõjaväelisel korraldatud, relvi valdav ning sõjaväeliste harjutustega tegelev riigikaitseorganisatsioon.
- (2) Kaitseväe on avalik-õiguslik juriidiline isik, kelle õigusliku seisundi sätestab seadus.

§ 14. Kaitseväe juhataja ja ülemjuhataja

- (1) Kaitseväge ja Kaitsealiitu juhivad kaitseväe juhataja, sõjaajal kaitseväe ülemjuhataja.
- (2) Kaitseväe ülemjuhatajal on käesolevas seaduses sätestatud kaitseväe juhataja pädevus.
- (3) Kaitseväe juhataja kaitseväe juhina:
 - 1) vastab Vabariigi Presidendi järelepärimistele ja Riigikogu liikmete arupärimistele;
 - 2) on aruandekohustuslik Vabariigi Valitsuse ja kaitseministri ees;
 - 3) on Vabariigi Valitsuse ja kaitseministri kõrgeim sõjaline nõuandja;
 - 4) esitab Vabariigi Valitsusele ettepaneku kaitseväe juhtkonna ametisse nimetamiseks ja ametist vabastamiseks;
 - 5) teeb Vabariigi Presidendile ettepaneku ohvitseri auastmete andmiseks;
 - 6) vastutab kaitseväele pandud ülesannete õiguspärase ja otstarbeka täitmise eest;
 - 7) vastutab kaitseväelise distsipliini eest kaitseväes;
 - 8) käsutab kaitseväele eraldatud eelarvevahendeid või delegerib nende käsutamise õiguse oma alluvatele;
 - 9) esindab kaitseväele pandud ülesannete täitmisel riiki või delegerib esindamise oma alluvatele;
 - 10) sõlmib kaitseministri volitusel teiste riikide vastavate ametiisikutega ametkondlikke välislepinguid või delegerib selle õiguse oma alluvatele;
 - 11) osaleb ja teeb kaitseministrile ettepanekuid sõjalise kaitse strateegilise kava väljatöötamisel;
 - 12) kehtestab käskkirjaga kaitsetegevuse operatiivkava;
 - 13) kinnitab käskkirjaga Kaitsealiidu tegevuskava;
 - 14) määrab ametisse ja vabastab ametist kaitseväes ja Kaitsealiidus kaadriohvitseri ja kaadriohvitseride ametikohtadel teenivaid kaitseväeametnikke;
 - 15) annab allohvitseri auastmeid;
 - 16) kehtestab kaitseväe ja Kaitsealiidu vormiriietuse ja eraldusmärkide kandmise korra;

- 17) kehtestab väeosade ja riigikaitse õppeasutuste rinnamärkide ning sõjaväeliste kutsemärkide statuudid;
 - 18) kehtestab kaitseväe ja Kaitsealiidu väljaõppekavad;
 - 19) teostab teenistuslikku järelevalvet ja inspekteerib isiklikult või oma alluvate kaudu valmisolekut riigikaitseks kaitseväes, Kaitsealiidus ning kooskõlastatult kaitseministri ja siseministri või muu asjaomase ministriga teistes sõjaväeliselt korraldatud üksustes;
 - 20) valvab õigusaktide ja korralduste täitmist alluvate poolt;
 - 21) lahendab alluvate ametiisikute vastu tõstatatud kaebusi, kui need ei kuulu lahendamisele teiste õigusaktidega kehtestatud korras;
 - 22) tagab kaitseväe valmisoleku temale õigusaktidega pandud ülesannete täitmiseks;
 - 23) täidab muid talle õigusaktidega pandud ülesandeid.
- (4) Kaitseväe juhataja on kõigi kaitseväe ja Kaitsealiidu koosseisu kuuluvate kaitseväelaste ülem koos sellest tuleneva käsüõiguse ja distsiplinaarvõimuga.

§ 15. Kaitseväe juhataja õigusakt

- (1) Kaitseväe juhataja õigusakt on käskkiri.
- (2) Kaitseväe juhataja on kohustatud kaitseministri nõudmisel saatma kaitseministrile ära kirja oma käskkirjast kolme päeva jooksul, alates nõude saamisest.

§ 16. Kaitseväe juhataja alluvuses olevate asutuste registreerimine

Kaitseväe juhataja alluvuses olevad asutused ja üksused registreeritakse riigi- ja kohaliku omavalitsuse asutuste riiklikus registris selle registri põhimääruses sätestatud korras.

§ 17. Siseministeriumi valitsemisalas olevad sõjaväeliselt korraldatud üksused

- (1) Siseministeriumi valitsemisalas olevad sõjaväeliselt korraldatud üksused tagavad enda valmisoleku riigi sõjali-

seks kaitseks ning täidavad oma pädevuse piires muid riigikaitse ülesandeid.

- (2) Käesoleva paragrahvi lõikes 1 nimetatud üksused lähevad kaitseväe koosseisu Vabariigi Valitsuse kehtestatud korras.

6. peatükk

RIIGIKAITSE ETTEVALMISTAMINE. MOBILISATSIION

§ 18. Riigikaitse ettevalmistamine

Riigikaitse ettevalmistamisest võtavad osa kõik ministeeriumid, maavalitsused ja kohalikud omavalitsusüksused.

§ 19. Mobilisatsioon

- (1) Mobilisatsioon on kaitsejõudude ning riigi majanduse ja institutsioonide viimine rahuaja seisundist sõjaaja seisundisse.
- (2) Mobilisatsiooni võib välja kuulutada Vabariigi Presidendi ettepanekul Riigikogu või Eesti Vabariigi vastu suunatud agressiooni korral Vabariigi President.

§ 20. Mobilisatsiooni ulatus ja läbiviimine

- (1) Mobilisatsiooni ulatuse otsustab pärast mobilisatsiooni väljakuulutamist Vabariigi Valitsus.
- (2) Sõjaseisukorra ajal otsustab mobilisatsiooni ulatuse pärast mobilisatsiooni väljakuulutamist kaitseväge ülemjuhataja.
- (3) Mobilisatsiooni läbiviimise korra kinnitab Vabariigi Valitsus.

§ 21. Sõjalise valmisoleku astmed

- (1) Sõjalise valmisoleku aste on ohuhinnangule vastav abinõude kogum, mis tagab valmisoleku kaitsta riiki sõjalise tegevusega.
- (2) Sõjalise valmisoleku astmete kirjeldused kehtestab Vabariigi Valitsus määrusega.
- (3) Korralduse muuta sõjalise valmisoleku astet annab Vabariigi Valitsus kaitseministri ettepanekul.

§ 22. Ministeeriumide ülesanded riigikaitse ettevalmistamisel

(1) Majandusministeerium:

- 1) valmistab ette ning esitab Vabariigi Valitsusele kinnitamiseks sõjaaja ülesanded tööstusele;
- 2) määrab kindlaks tööstuse sõjaaegsed vajadused ning korraldab vastavate varude soetamist ja hoidmist;
- 3) valmistab ette sõjaaja tingimustele vastava ehitustegevuse ja avalike tööde korralduse.

(2) Põllumajandusministeerium korraldab põllumajandus- ja metsandus- ja toidutervilja reservi soetamist ja hoidmist.

(3) Siseministeerium töötab välja riigi sisejulgeoleku kavade sõjaajaks ning täidab teisi talle seadustega pandud ülesandeid riigi sisejulgeoleku tagamisel.

(4) Teede- ja Sideministeerium:

- 1) töötab kooskõlastatult Kaitseministeeriumiga välja raud-, vee- ja maanteedele, sadamatele ja lennuväljadele riigikaitse nõuetele vastavad ehitus- ja kasutuseeskirjad ning esitab need kehtestamiseks Vabariigi Valitsusele;
- 2) valmistab ette mobilisatsiooni ja sõjaaja tingimustele vastava kaitseväge vajalike vedude ja liikluskorralduse.

(5) Sotsiaalministeerium:

- 1) valmistab ette ja korraldab nakkushaiguste tekke ja leviku tõkestamist mobilisatsiooni ja sõjaaja tingimustes;
- 2) valmistab ette ja korraldab arstiabi andmist mobilisatsiooni ja sõjaaja tingimustes.

(6) Välisministeerium valmistab ette ja korraldab Eesti Vabariigi diplomaatilist esindatust välisriikide ja rahvusvaheliste organisatsioonide juures mobilisatsiooni ja sõjaaja tingimustes.

(7) Käesolevas paragrahvis loetletud ülesannete täitmiseks koostatavate õigusaktide eelnõud kooskõlastatakse Kaitseministeeriumiga.

(8) Vabariigi Valitsus võib asjaomase ministri või kaitseministri ettepanekul korraldusega panna täiendavaid ülesandeid

riigikaitse ettevalmistamiseks kõikidele ministeeriumidele vastavalt nende pädevusele.

§ 23. Maavalitsuste ülesanded riigikaitse ettevalmistamisel

Vabariigi Valitsus võib kaitseministri ettepanekul korraldusega panna maavalitsustele ülesandeid riigikaitse ettevalmistamiseks.

§ 24. Kohalike omavalitsuste ülesanded riigikaitse ettevalmistamisel

Kohalikud omavalitsusüksused:

- 1) aitavad oma pädevuse piires igakülselt kaasa reservväelaste arvestuse pidamisele;
- 2) aitavad kaasa sundvõõrandamise korraldamisele ning korraldavad kohaliku omavalitsuse territooriumil elavate isikute tehtavaid hädaabitöid;
- 3) tagavad maanteede ja sildade korrashoiu seadusega sätestatud alustel ja korras;
- 4) aitavad kohaliku omavalitsuse territooriumil kaasa isikute evakueerimisele ning evakueeritute majutamisele, toitlustamisele ja neile arstiabi andmisele;
- 5) korraldavad sõjategevuses kannatada saanud isikute hoolekannet;
- 6) toetavad mobiliseeritute perekondi;
- 7) täidavad teiste seadustega neile pandud riigikaitse ülesandeid.

§ 25. Eesti Panga riigikaitse ülesanded

Eesti Pank:

- 1) valmistab pangandussüsteemi ette toimimiseks sõjalaokorras;
- 2) hoiab rahamärkide sõjatagavara.

7. peatükk

RIIGIKAITSE PÕHIKAVAD

§ 26. Julgeolekupoliitika alused

- (1) Julgeolekupoliitika alused määravad kindlaks Eesti ja rahvusvahelise julgeolekupoliitilise keskkonna ja ohutegurid, kirjeldavad riigi ja rahva valmisolekut riigikaitseks.
- (2) Julgeolekupoliitika alused kiidab Vabariigi Valitsuse ettepanekul heaks Riigikogu oma otsusega.
- (3) Enne julgeolekupoliitika aluste või nende muudatuse esitamist Riigikogule kuulab peaminister Riigikogu kinnisel istungil ära Riigikogu fraktsioonide seisukohad.

§ 27. Sõjalise kaitse strateegiline kava

- (1) Sõjalise kaitse strateegiline kava käsitleb riigi sõjalist strateegiat välise sõjaohu kõrvaldamiseks, üldise kaitselahenduse kirjeldust, riigikaitseks eraldatavaid ressursse, kaitseväge rahuaja koosseisu ja sõjaaja koosseisu ning kaitsevõime tõstmise prioriteetseid suundi.
- (2) Sõjalise kaitse strateegilise kava kehtestab Vabariigi Valitsus kaitseministri ettepanekul viieks aastaks. Vabariigi Valitsus võib kaitseministri ettepanekul teha sõjalise kaitse strateegilises kavas muudatusi.
- (3) Enne sõjalise kaitse strateegilise kava või selle muutmise eelnõu esitamist Vabariigi Valitsusele kinnitamiseks kuulab kaitseminister ära Riigikogu riigikaitsekomisjoni liikmete seisukohad.

§ 28. Kaitsetegevuse operatiivkava

- (1) Kaitsetegevuse operatiivkava annab riigikaitseks planeeritavate sõjaliste operatsioonide läbiviimise üldjuhised.
- (2) Kaitsetegevuse operatiivkava kehtestab kaitseväge juhataja.
- (3) Enne kaitsetegevuse operatiivkava kehtestamist kuulab kaitseväge juhataja ära Riigikaitse Nõukogu ja Vabariigi Valitsuse julgeolekukomisjoni liikmete arvamuse.

RAKENDUSÄTTED

§ 29. Kaitseväe juhtkond

Kuni kaitseväe korralduse seaduse jõustumiseni käsitatakse käesoleva seaduse § 3 lõike 1 punktis 4, § 5 lõike 2 punktis 3 ning § 14 lõike 3 punktis 4 nimetatud kaitseväe juhtkonnana Kaitsejõudude Peastaabi ülemat, väeliikide ülemaid ja Kaitseliidu ülemat.

§ 30. Kaitseväe juhataja asendamine

- (1) Kuni kaitseväe korralduse seaduse jõustumiseni rakendatakse kaitseväe juhataja asendamise suhtes käesolevas paragrahvis sätestatud korda.
- (2) Kaitseväe juhataja puhkuse või haiguse ajal või kui ta ei saa oma ülesandeid täita muu mõjuva põhjuse tõttu, täidab neid kuni Vabariigi Presidendi määratud tähtajani Kaitsejõudude Peastaabi ülem.
- (3) Riigikogu poolt kaitseväe juhataja ametist vabastamise korral on kuni kaitseväe uue juhataja ametisse nimetamiseni Kaitsejõudude Peastaabi ülem kaitseväe juhataja ülesannetes.
- (4) Kui Kaitsejõudude Peastaabi ülem ei saa täita käesoleva paragrahvi lõigetes 2 ja 3 ettenähtud juhtudel kaitseväe juhataja ülesandeid, määrab Vabariigi President kaitseväe juhataja kohusetäitja.
- (5) Eesti Vabariigi vastu suunatud agressiooni korral nimetab Vabariigi President ametisse kaitseväe ülemjuhataja. Kaitseväe ülemjuhataja hukkamise, raske haavata saamise, raske haiguse või vangilangemise korral või kui ta ei saa oma ülesandeid täita muu mõjuva põhjuse tõttu, täidab neid kuni kaitseväe uue ülemjuhataja ametisse nimetamiseni Kaitsejõudude Peastaabi ülem.

§ 31. Kaitsejõudude Peastaap

Kuni kaitseväe korralduse seaduse jõustumiseni:

- 1) on kaitseväe juhataja töö korraldamiseks tema alluvuses Kaitsejõudude Peastaap;
- 2) juhib Kaitsejõudude Peastaabi tööd ja vastutab selle eest Kaitsejõudude Peastaabi ülem;
- 3) kehtestatakse Kaitsejõudude Peastaabi põhimäärus Vabariigi Valitsuse määrusega.

§ 32. Vabariigi Valitsuse seaduse muutmine

Vabariigi Valitsuse seaduses (RT I 1995, 94, 1628; 1996, 49, 953; 88, 1560; 1997, 29, 447; 40, 622; 52, 833; 73, 1200; 81, 1361 ja 1362; 87, 1468; 1998, 28, 356; 36/37, 552; 40, 614; 107, 1762; 111, 1833; 1999, 10, 155; 16, 271 ja 274; 27, 391; 29, 398 ja 401; 58, 608; 95, 843 ja 845; 2000, 49, 302; 51, 319 ja 320; 54, 352; 58, 378; 95, 613; 102, 677; 2001, 7, 16; 53, 305; 59, 358; 94, 578; 100, 646; 102, 677) tehakse järgmised muudatused:

- 1) paragrahvi 38 täiendatakse punktiga 3 järgmises sõnastuses: "3) Eesti kaitsevägi.";
- 2) seadust täiendatakse §-ga 431 järgmises sõnastuses

"§ 43'. Kaitsevägi

- (1) Kaitseväe korralduse sätestab seadus.
- (2) Kaitseväe suhtes ei kohaldata käesoleva seaduse §-s 43 ning 7. peatükis valitsusasutuse hallatava riigiasutuse kohta sätestatud."
- 3) paragrahv 60 muudetakse ja sõnastatakse järgmiselt:

"§ 60. Kaitseministeeriumi valitsemisala

- (1) Kaitseministeeriumi valitsemisalas on riigikaitse korraldamine ja seoses sellega ettepanekute tegemine riigikaitsepoliitika kujundamiseks, riigikaitse elluviimine, rahvusvahelise kaitsealase koostöö koordineerimine, mobilisatsiooni ettevalmistamine ja läbiviimine, kutsealuste kutsumine ajateenistusse, kaitseväe reservi arvestuse ja väljaõppe korraldamine, kaitseväe ja Kaitseliidu

rahastamine ja varustamine, kaitsetööstuse arendamine, kaitseväge ja Kaitsealiidu tegevuse kontrollimine ning vastavate õigusaktide eelnõude koostamine.

(2) Kaitseministeeriumi valitsemisalas on kaitsevägi, Kaitsealiit ja Teabeamet“.

§ 33. Sõjaaja riigikaitse seaduse muutmine

Sõjaaja riigikaitse seaduses (RT I 1994, 69, 1194; 1999, 16, 271) tehakse järgmised muudatused:

- 1) paragrahvi 3 lõiget 3 ja 4 asendatakse sõnad „ riigimajanduse ja riiklike institutsioonide“ sõnadega „ning riigi majanduse ja institutsioonide“;
- 2) paragrahvi 3 lõike 3 viimane lause jäetakse välja;
- 3) paragrahvi 4 lõike 1 teine lause muudetakse ja sõnastatakse järgmiselt:

“Käesoleva seaduse rakendamisel lähevad Siseministeeriumi valitsemisalas olevad sõjaväelisel korraldatud üksused Vabariigi Valitsuse kehtestatud korras kaitseväge koosseisu.”

§ 34. Eriolukorra seaduse muutmine

Eriolukorra seaduse (RT I 1996, 8, 164; 1999, 57, 598) § 16 lõige 1 muudetakse ja sõnastatakse järgmiselt:

“(1) Vabariigi President annab Vabariigi Valitsuse ettepanekul oma otsusega Vabariigi Valitsusele loa kasutada eriolukorra ajal kaitseväge ja Kaitsealiitu eriolukorra väljakuulutamise põhjutanud sündmusest tuleneva ohu kõrvaldamiseks ja selle sündmuse tagajärgede likvideerimiseks.”

§ 35. Erakorralise seisukorra seaduse muutmine

Erakorralise seisukorra seaduse (RT I 1996, 8, 165) § 15 lõige 1 muudetakse ja sõnastatakse järgmiselt:

“(1) Vabariigi President annab omal algatusel või Vabariigi Valitsuse ettepanekul oma otsusega Vabariigi Valitsusele loa kasutada erakorralise seisukorra ajal kaitseväge ja Kaitsealiitu Eesti põhiseaduslikku korda ähvardava ohu kõrvaldamiseks.”

§ 36. Riigisaladuse seaduse muutmine

Riigisaladuse seaduse (RT I 1999, 16, 271; 82, 752; 2001, 7, 17; 93, 565; 100, 643) § 5 täiendatakse punktiga 51 järgmises sõnastuses:

“51) kaitsetegevuse operatiivkava. Seda teavet sisaldav teabekandja salastatakse 20 aastaks;”.

§ 37. Piirivalveseaduse muutmine

Piirivalveseaduse (RT I 1994, 54, 903; 1995, 62, 1056; 2001, 65, 377; 88, 531; 2002, 42, 267) § 15 lõige 3 muudetakse ja sõnastatakse järgmiselt:

“(3) Sõjaaja riigikaitse seaduse rakendamisel lähevad piirivalve sõjaväelisel korraldatud üksused Vabariigi Valitsuse kehtestatud korras kaitseväge koosseisu.”

§ 38. Rahuaja riigikaitse seaduse kehtetuks tunnistamine

(1) Rahuaja riigikaitse seadus (RT I 1995, 18, 240; 1996, 25, 519; 49, 953; 1999, 16, 271; 2000, 28, 167; 2002, 21, 117) tunnistatakse kehtetuks.

(2) Käesoleva paragrahvi lõikes 1 nimetatud seaduse alusel kehtestatud õigusaktid kehtivad niivõrd, kui võrd need ei ole vastuolus käesoleva seadusega, kuni nende muutmise või kehtetuks tunnistamiseni, kuid mitte kauem kui 2003. aasta 1. jaanuarini.

§ 39. Seaduse jõustumine

Käesolev seadus jõustub 2002. aasta 15. augustil.

Riigikogu esimees
Toomas Savi

Tallinn, juuni 2002

TSIVIILKONTROLI TEEMASID KÄSITLEV KIRJANDUS

Põhiseadus ja põhiseaduse assamblee. Eesti Vabariigi Justiitsministeerium. Tallinn, 1997.

Karistusseadustik. Kommenteeritud väljaanne. Tallinn, 2002. Toimetanud Jaan Sootak ja Priit Pikamäe.

Eesti Vabariigi Põhiseadus. Kommenteeritud väljaanne. Tallinn, 2002.

Torsten Stein, Ekspert hinnang Eesti Vabariigi põhiseaduse X peatükile Eesti Vabariigi võimaliku Euroopa Liitu liikmeks astumise seisukohalt. Justiitsministeerium. Tallinn, 1997.